

**UCHWAŁA NR II/17/2018
RADY GMINY BESTWINA**

z dnia 13 grudnia 2018 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bestwina na lata 2018-2022

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 9, art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.) w związku z art. art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii projektu programu przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach - Delegatura w Bielsku-Białej

**Rada Gminy Bestwina
uchwała:**

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Bestwina na lata 2018-2022, po uzyskaniu pozytywnej opinii przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Delegatura w Bielsku-Białej, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Bestwina.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady

mgr Jerzy Stanclik

Załącznik do uchwały Nr II/17/2018
Rady Gminy Bestwina
z dnia 13 grudnia 2018 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE GMINY BESTWINA NA LATA 2018 - 2022

BESTWINA 2018

str. 1

Spis treści	
Wprowadzenie	3
Podstawy prawne sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami	4
Wybrane akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami obowiązujące na terenie Rzeczypospolitej Polskiej	5
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.	5
Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	5
Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym	10
Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami	10
Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane	11
Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym	12
Ustawa o z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody	12
Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska	13
Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej	14
Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych	14
Wybrane akty wykonawcze	14
Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014-2017 jako podstawowe narzędzie ochrony zabytków w Państwie	15
Regulacja Ochrony zabytków w województwie Śląskim	16
Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego	18
Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2014-2017	19
Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020	20
Strategia Rozwoju Powiatu Bielskiego do 2020	21
Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030	22
Spójność Programu z dokumentami strategicznymi w Polsce w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	23
Strategia Rozwoju Gminy Bestwina na lata 2014 – 2020	23
Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bestwina TOM II Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego	25
Priorytety i główne kierunki działań Programu	29
Rys Historyczny oraz charakterystyka Gminy Bestwina	38
Kalendaria	53
Program opieki nad zabytkami a zamierzenia Gminy Bestwina	70
Priorytet nr 1 Lokalne dziedzictwo kulturowe ochrona oraz administracja	72
Priorytet nr 2 Ochrona, Dokumentacja Lokalnego Dziedzictwa	74
Priorytet nr 3 Budowanie oraz wzmocnianie krajobrazu kulturowego	76
Sposób realizacji Program	77
Źródła finansowania Programu	78
Dotacje	78
Kryteria oceny przy sporządzaniu sprawozdania z realizacji Gminnego Programu Ochrony nad Zabytkami	82
Wykaz Obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Gminy Bestwina	83
Bibliografia	88

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zmianami) nakłada na Gminę Bestwina obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami, stanowi o tym *expressis verbis* artykuł 87 ustawy. Obecna sytuacja rynkowo-gospodarcza na rynku nieruchomości, powoduje, iż wielokrotnie starsze obiekty są eliminowane z krajobrazu by ustąpić miejsca nowoczesnym budynkom. Ustawodawca dostrzegając ten problem, wyposażył gminy w narzędzia, mające zapobiec niszczeniu lokalnej historii - do jednych z nich należy wyżej wspomniany program opieki nad zabytkami.

Głównym celem przyjęcia programu dla Gminy Bestwina jest wdrożenie planu ochrony zabytków, który wpłynie na polepszenie stanu zabytków, a tym samym będzie oddziaływał na świadomość społeczną, w zakresie zapobiegania degradacji zabytków. Program przyjmuje plan działań na lata 2018-2022 wskazując potencjalne źródła finansowania.

Lokalna kultura stanowi istotny element miejscowego dziedzictwa, na które składają się wielowiekowe tradycje oraz dzieje znanych rodzin, społeczności, historie zabytków architektury sakralnej oraz użytkowej. Istotnym z punktu widzenia przyszłych pokoleń jest ochrona przed degradacją zachowanego dorobku, w celu zachowania na przyszłość świadectwa oraz dorobku naszych dziadów oraz pradziadów.

W przyszłości następny program powinien uwzględniać dotychczasowy dorobek kultury, ale także nową sytuację prawną, gospodarczą oraz społeczną, aktualne uwarunkowania oraz w miarę możliwości stanowić kontynuację niniejszego programu.

Przyjęty przez Radę Gminy Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem strategicznym, który stanowi istotny kierunek polityki lokalnej.

1. Podstawy prawne sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę ochrony zabytków na terenie gminy przewiduje ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2017 r., poz. 1875 z późn. zm.), która w art. 7 ust. 1 pkt. 9 stanowi, iż zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Podstawowe obowiązki nakłada, również art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zmianami), który zakłada powstanie w gminie na okres 4 lat programu opieki nad zabytkami, opiniowanego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ustawa nakłada ponad to na Wójta obowiązek sporządzania z realizacji programu sprawozdania co 2 lata.

Do najważniejszych założeń programu zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy należą:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Jak wskazują powyższe, ustawodawca nakłada na podmioty zobligowane do przyjęcia programu, szczegółowe obowiązki w zakresie zawartości oraz celu programu.

1.1. Wybrane akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami obowiązujące na terenie Rzeczypospolitej Polskiej

1.2 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. (Dz.U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ochrona zabytków została przewidziana przez ustrojodawcę w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. zgodnie z art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Z kolei art. 6 ust. 1 stanowi, iż Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Zgodnie z art. 86 każdy jest zobowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

Przyjęte zasady w sposób nie budzący wątpliwości stwarzają podwaliny ochrony dziedzictwa narodowego oraz lokalnego, w tym zabytków na terenie RP oraz wyposażają ustawodawcę w legitymację do tworzenia ochrony prawnej w aktach prawnych niższej rangi.

1.3 Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.)

Jednym z najważniejszych źródeł prawa po Konstytucji RP chroniących *explicite* zabytki jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 1 cytowanej ustawy ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony

zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Z kolei zgodnie z art. 4 ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W myśl art. 5 opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome, będące w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi

- zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zgodnie z art. 6 ust.1 pkt. 2 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: zabytki ruchome, będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908, z 2013 r. poz. 829 oraz z 2017r. poz. 60 i 1086),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt. 3 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W art. 7 ustawodawca wskazuje formy ochrony zabytków, do których należą:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 18 ust. 1. ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 18 ust. 2 w koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1 w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające

str. 8

opiekę nad zabytkami.

Zgodnie z art. 19 ust. 1. w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1 ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z art. 22 ust. 1 Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

str. 9

Zgodnie z art. 22 ust. 2 Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, kolejno art. 22 ust. 3 stanowi włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku, art. 22 ust. 4 Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. Z kolei zgodnie z art. 22 ust. 5 w Gminnej Ewidencji Zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Jak wskazuje powyższe, ustawodawca w sposób precyzyjny określa zakres obowiązków oraz poszczególne kompetencje poszczególnych podmiotów w kontekście ochrony zabytków.

1.4 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r., o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2017 r., poz. 1875 z późn. zm.)

Ustawa w otwartym katalogu zadań publicznych stanowi, iż zgodnie z art. 7 ust.1.Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:
pkt. 9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1.5 Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2018 r., poz. 121, z późn. zm.)

Ustawa o gospodarce nieruchomościami w art. 6 ust. 5 stanowi, iż celami publicznymi w rozumieniu ustawy są: opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W dalszej kolejności art. 13 ust. 4 stanowi, iż sprzedaż, zamiana, darowizna lub

str. 10

oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Z kolei art. 13 ust. 5 stanowi, iż sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Z kolei zgodnie z art. 29 ust. 2 jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

W myśl art. 45 ust. 2a. w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji.

1.6 Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2017 poz. 1332 z późn. zm.)

Zgodnie z art. 5 ust. 1 pkt. 7 obiekt budowlany jako całość oraz jego poszczególne części, wraz ze związanymi z nim urządzeniami budowlanymi należy, biorąc pod uwagę przewidywany okres użytkowania, projektować i budować w sposób określony w przepisach, w tym techniczno-budowlanych, oraz zgodnie z zasadami wiedzy technicznej, zapewniając: ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską;

Zgodnie z art. 39 ust. 1 Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru

zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W myśl art. 39 ust. 2 Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

Z kolei zgodnie z art. 39 ust. 3 w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

1.7 Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U.z 2017 r. poz. 1073, z późn. zm.)

Zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt. 4 W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Zgodnie z art. 3 ust. 1 Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy, w tym uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z wyjątkiem morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej oraz terenów zamkniętych, należy do zadań własnych gminy.

1.8 Ustawa o z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2018 r. poz. 142 z późn. zm.)

Ustawa odwołuje się do pojęć związanych z ochroną zabytków poprzez wskazanie w art. 5 odpowiednio ust. 21 i 23 definicji legalnej :

str. 12

- **tereny zieleni** – tereny urządzone wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, pełniące funkcje publiczne, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe, cmentarze, zieleń towarzysząca drogom na terenie zabudowy, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom, dworcom kolejowym oraz obiektom przemysłowym;

- **walory krajobrazowe** – wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, estetyczno-widokowe obszaru oraz związane z nimi rzeźbę terenu, twory i składniki przyrody oraz elementy cywilizacyjne, ukształtowane przez siły przyrody lub działalność człowieka;

Oprócz powyższego ustawa określa, że zgodnie z art. 83 a ust. 1 zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1.9 Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2018 r. poz. 799 z późn. zm.)

Ustawa prawo ochrony środowiska odwołuje się do dziedzictwa kulturowego. W art. 8 przyjęto, iż polityki, strategie, plany lub programy dotyczące w szczególności przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, gospodarki przestrzennej, leśnictwa, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystywania terenu powinny uwzględniać zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. W art. 101 ust. 2 lit. f) przyjęto, że ochrona powierzchni ziemi polega na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi: zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Z kolei art. 400a ust. 26 stanowi, że finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 862 z późn. zm.)

Zgodnie z art. 1 ust. 1 Działalność kulturalna w rozumieniu niniejszej ustawy polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Zgodnie z ust. 2 państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Zgodnie z ust. 4 mecenat, o którym mowa w ust. 2 i 3, sprawują także organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości.

Zgodnie z art. 2 formami organizacyjnymi działalności kulturalnej są w szczególności: teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry, instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki oraz ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury.

2.1 Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1785 z późn. zm.)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 6 zwalnia się od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej;

Zgodnie z art. 12 ust. 1 zwalnia się od podatku od środków transportowych: pkt. 5 pojazdy zabytkowe, w rozumieniu przepisów o ruchu drogowym.

2.2 Wybrane akty wykonawcze:

- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661).*

- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. z 2011r. nr 165, poz. 987);*

Funkcjonowanie instytucji chroniących zabytki przewidują :

1. *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 720 ze zm.)* która przewidują zasady funkcjonowania muzeów.

2. *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz.U. z 2018 r. poz. 574)*, która stanowi w art. 3 ust. 1., iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej. Zgodnie z ust. 2. prawo korzystania z bibliotek ma charakter powszechny, na zasadach określonych w ustawie.

3. Regulacje prawne ochrony zabytków w innych jednostkach

3.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014-2017

jako podstawowe narzędzie ochrony zabytków w Państwie

Zasadniczym celem Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest „Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków”. Zgodnie z Krajowym Programem Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Dla realizacji celu głównego wyodrębniono trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w krajowym programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem są następujące

str. 15

zagadnienia horyzontalne: tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych,
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów (gmin) w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych, jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Zagadnienia horyzontalne nie tworzą dodatkowego poziomu w hierarchicznej strukturze dokumentu, zgodnie z jego podziałem na cel główny, cele szczegółowe i kierunki działania. W sposób istotny jednak wskazują zagadnienia priorytetowe w obszarze ochrony zabytków, przyjęte do realizacji do 2017 r. ¹

3.2 Regulacja Ochrony zabytków w Województwie Śląskim

¹ <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/legislacja/programy-wieloletnie/krajowy-program-ochrony-zabytkow-i-opieki-nad-zabytkami.php> 06.02.2018r. g. 10:54

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „ŚLĄSKIE 2020+” to aktualizacja dokumentu pn. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „ŚLĄSKIE 2020”, przyjętego przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą Nr III/47/1/2010 na posiedzeniu w dniu 17 lutego 2010 roku.

W dokumencie podkreślono, iż „Niniejszy dokument, będący aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020”, uchwalonej przez Sejmik Województwa Śląskiego 17 lutego 2010 roku, stanowi plan samorządu województwa określający wizję rozwoju, cele oraz główne sposoby ich osiągnięcia w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie 2020 roku”. W ramach przyjętego programu ustalono następujące cele istotne z punktu widzenia ochrony zabytków:

Cel operacyjny: A.3. *Konkurencyjna gospodarka województwa oparta na elastyczności i specjalizacji firm oraz strukturach sieciowych.* W ramach powyższego wyodrębniono kierunek działań: **pkt. 7.** Wsparcie rozwoju infrastruktury i pakietowych produktów turystycznych.

Cel operacyjny: B.3. *Harmonia społeczna i wysoki kapitał zaufania oraz dogodne warunki życia mieszkańców.* W ramach, powyższego wyodrębniono kierunek działań: **pkt.10.** Zwiększenie udziału mieszkańców w działaniach związanych z zachowaniem i eksponowaniem unikalności dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego województwa oraz jego charakterystycznych obszarów.

Cel operacyjny: C.3. *Wysoki poziom ład przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni.* W ramach, powyższego wyodrębniono kierunek działań:

pkt. 1 Rewitalizacja terenów i obiektów, w tym przemysłowych i zdegradowanych na tereny/obiekty o funkcjach społeczno - gospodarczych oraz zapewnienie ich dostępności.

pkt 4. Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych.²

² <http://www.slaskie.pl/content/strategia-rozwoju-wojewodztwa-slaskiego-slaskie-2020> 12.03.2018r. g. 12:35

3.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą Nr V/26/2/2016 z dnia 29 sierpnia 2016 r. przyjął Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ (Dz. Urz. Woj. Śl. z dnia 13.09.2016r., poz.4619). Plan 2020+ jest podstawą formułowania zasad określających politykę przestrzenną województwa i organizujących jego strukturę przestrzenną w sposób uwzględniający założenia polityki przestrzennej państwa, określone w KPZK 2030. Plan 2020+ poprzez jego ścisłe powiązanie ze Strategią „Śląskie 2020+” stanowi element zintegrowanego planowania strategicznego. Polityka przestrzenna województwa wyrażona w Planie 2020+ tworzy ramy przestrzenne do realizacji ustaleń Strategii „Śląskie 2020+”.

Celem opracowania Planu 2020+ jest wykreowanie polityki przestrzennej województwa w zakresie określenia podstawowych elementów układu przestrzennego, ich zróżnicowania i wzajemnych relacji. Dla obszaru ochrony krajobrazów kulturowych przyjmuje się następujące zasady zagospodarowania:

- ochrona i zachowanie historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych,
- ochrona krajobrazów historycznych i różnorodności kulturowej dla zachowania tożsamości regionalnej,
- zachowanie i eksponowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, w szczególności najbardziej wartościowych zespołów i obiektów służących identyfikacji i promocji przestrzeni kulturowej,
- ochrona dóbr kultury współczesnej przed degradacją poprzez zapisy w gminnych dokumentach planistycznych (zgodnie z Aneksem nr 4);
- rekultywacja wyrobisk i niecek osiadania w kierunku wodnym, rekreacyjnym bądź przyrodniczym,
- wdrażanie zapisów określonych w dokumentach wynikających z przepisów szczególnych, w tym z planów ochrony,

- wykluczenie możliwości lokalizacji elektrowni wiatrowych oraz elektrowni fotowoltaicznych w strefach ekspozycji zabytków kultury i obiektów archeologicznych i strefach ich ekspozycji, na obszarach parków krajobrazowych.³

3.4 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2014-2017 (uchwała nr IV/48/7/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego)

Zgodnie z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim, cele programu wynikają z przeprowadzonej analizy zasobów zabytkowych i uwzględniają cele wskazane w ustawie. Przyjęto następujące poziomy strategiczne: cele strategiczne, cele operacyjne, kierunki działań. Są one zgodne ze strategią rozwoju województwa oraz właściwymi krajowymi i wojewódzkimi dokumentami strategicznymi, w tym ze Strategią Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006-2020. Cele zostały sformułowane na podstawie diagnozy podsumowanej analizą SWOT i wyników warsztatów interaktywnych, na które zaproszeni zostali wybrani eksperci. Zestawienie celów i kierunków działań przedstawiono w tabeli 1: Cele i kierunki działań Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2014-2017 odwołuje się w szczególności do wojewódzkich dokumentów strategicznych, a także zapisów krajowych dokumentów strategicznych oraz wybranych zadań KPOZiOnZ (projekt) wskazanych w celu szczegółowym 2 i 3.

W ramach celu wyodrębniono dwa cele strategiczne Programu, oraz cele operacyjne:

- **Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu województwa**
 - Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa
 - Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa
 - Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze
- **Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec**

³ <https://planzagospodarowania.slaskie.pl/content/1474878101> 19.02.2018r. g. 14:32

dziedzictwa kulturowego regionu

- Cel operacyjny II.1 – Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami
- Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami⁴

3.5 Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006-2020

(uchwała nr II/51/1/2006 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 28.08.2006).

W dokumencie określono Wizję – Kulturalny wizerunek województwa śląskiego: Województwo śląskie będzie:

- (1) regionem zróżnicowanym kulturowo, harmonijnie łączącym elementy odmiennych tradycji i tożsamości kulturowych;
- (2) regionem, w którym kultura odzwierciedla i kształtuje podstawowe cnoty obywatelskie takie jak otwartość, uczciwość, odpowiedzialność, pracowitość, umiejętność społecznej współpracy, wpływając pozytywnie na jakość kapitału społecznego;
- (3) regionem, w którym kultura jest istotnym elementem rozwoju gospodarczego, zwiększającym konkurencyjność ekonomiczną województwa, dającym szansę na rozwój społeczno-ekonomiczny, a w efekcie poprawiającym jakość życia jego mieszkańców;
- (4) regionem, w którym w sposób innowacyjny wykorzystuje się potencjał twórczy środowiska artystycznego do jakościowej poprawy przestrzeni publicznej, w tym instytucji użyteczności publicznej.

Spośród wskazanych pól strategicznych i celów na szczególne uwzględnienie zasługuje cel strategiczny:

- 3: Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego efektywniejsze wykorzystywanie do celów turystycznych. **W celu realizacji tego celu wyznaczono kierunki działania:**

⁴ <https://bip.slaskie.pl/dokumenty/2014/04/02/1396442855.pdf> 12.02.2018r. g. 09:37

- 3.1. rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat,
- 3.2. inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego,
- 3.3. popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik),
- 3.4. rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych,
- 3.5. rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji,
- 3.6. wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej),
- 3.7. tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu. ⁵

3.6 Strategia Rozwoju Powiatu Bielskiego do 2020 roku

W planie zapisano następujące cele:

Powiat bielski będzie koncentrował swoje wysiłki strategiczne wokół trzech głównych celów:

Cel I: Rozwój turystyki i przedsiębiorczości w powiecie

Cel II: Poprawa jakości środowiska naturalnego

Cel III: Rozwój potencjału ludzkiego powiatu

W ramach celu I wyróżniono

Cel szczegółowy I.2. *Podniesienie atrakcyjności oferty turystycznej powiatu.*

W ramach celu III wyróżniono

Cel szczegółowy III.5. *Zwiększenie dostępności do kultury i sportu mieszkańców powiatu.*

Dla realizacji wyznaczonych celów szczegółowych określono programy operacyjne, wskazujące konkretne kierunki działań jakie należy podjąć dla uzyskania zaplanowanej zmiany. W ramach celu szczegółowego Podniesienie atrakcyjności oferty turystycznej powiatu wyróżniono:

⁵ <https://www.slaskie.pl/content/strategia-rozwoju-kultury-06.02.2018r.-g.-15:43>

Program operacyjny 1: Podniesienie jakości oraz konkurencyjności oferty turystycznej powiatu wsparty działaniami;

1. Rozwój i promocja markowych produktów turystycznych powiatu
2. Rozwój informacji turystycznej powiatu
oraz

Program operacyjny 2: Wspieranie przedsięwzięć z zakresu rozwoju bazy turystycznej oraz około turystycznej powiatu wsparty działaniami:

1. Poprawa jakości istniejących szlaków turystycznych
2. Rozwój infrastruktury turystycznej⁶

3.7 Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030.

Uchwałą nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 r. Rada Ministrów przyjęła Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. W koncepcji wskazano iż, drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. Wybór celów i obszarów interwencji wynika z diagnozy sytuacji, w tym najważniejszych uwarunkowań rozwojowych oraz trendów rozwojowych kraju na tle międzynarodowym, przede wszystkim w skali Unii Europejskiej. Cele wraz z odpowiednimi instrumentami powinny zapewnić realizację wizji przestrzennego zagospodarowania Polski 2030 przedstawionej w Rozdziale III. Sześć przedstawionych poniżej celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju nie może być traktowana rozłącznie. Odnosząc się do elementów struktury przestrzennej kraju, są ze sobą ściśle powiązane i dopełniają się wzajemnie:

- (1) Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy

⁶ <http://www.starostwo.bielsko.pl/images/2013/konsultacjestrategii/strategiarozwojupowiatubielskiego.pdf>
05.02.2018r. g. 14:32

zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

- (2) Poprawa spójności wewnętrznej kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
- (3) Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
- (4) Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
- (5) Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
- (6) Przywrócenie i utwalenie ładu przestrzennego.⁷

3.8 Spójność Programu z dokumentami strategicznymi w Polsce w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bestwina jest podstawowym dokumentem chroniącym zabytki na terenie gminy Bestwina. Niniejszy dokument uwzględnia ustalenia uchwał przyjętych przez powiat bielski, województwo śląskie, oraz krajowe. Powyższe pozwala na swobodną realizację programów.

Dla gminy najważniejsze pozostają regulacje prawne dotyczące ochrony w zakresie studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

3.9. Strategia Rozwoju Gminy Bestwina na lata 2014 – 2020

Jak wynika z wyżej wymienionego dokumentu nadrzędnym celem niniejszej Strategii jest zapewnienie gminie partnerskiej i konkurencyjnej pozycji w powiecie,

⁷ https://miir.bip.gov.pl/strategie-rozwoj-regionalny/17847_strategie.html 09.04.2018 g. 11.07

regionie, Polsce i w Europie przy wykorzystaniu jej mocnych stron oraz szans wynikających z jej geograficznego położenia, potencjału demograficznego, tradycji przemysłowych, walorów środowiskowych oraz uwarunkowań historycznych i kulturowych.

Dokument stanowi materiał wyjściowy do określenia kierunku rozwoju społeczno-gospodarczego wchodzących w skład Gminy sołectw, określa nowe wyzwania oraz sposoby i możliwości ich finansowania i realizacji. Niniejsza Strategia powinna przyczynić się do wzrostu atrakcyjności życia społeczno-kulturalnego, zaktywizować społeczność lokalną oraz zwiększyć jej poczucie tożsamości z miejscem, które zamieszkują – ich małą Ojczyzną. Najważniejszym celem Strategii jest bowiem poprawa warunków i jakości życia mieszkańców. Opracowanie tego dokumentu pozytywnie wpłynie również na planowanie rozwoju Gminy oraz ułatwi codzienną działalność i podejmowanie decyzji przez władze Gminy. Inną istotną funkcją Strategii jest promocja Gminy kierowana między innymi do samorządów wyższego szczebla oraz podmiotów sektora prywatnego, w tym zwłaszcza do inwestorów. Strategia jest bowiem ważnym narzędziem motywacyjnym i kreującym nowe impulsy rozwojowe - stanowić będzie cenne źródło informacji dla potencjalnych inwestorów o przyjętych i zakładanych przez Gminę ścieżkach rozwoju.

Funkcję edukacyjną i ochronną zabytków kultury bestwińskiej pełni Muzeum Regionalne im. ks. Zygmunta Bubaka w Bestwinie. Budynek muzeum skupia życie kulturalne Gminy, poprzez kultywowanie dziedzictwa regionalnego i wartości lokalnych. Organizowane są ekspozycje prezentujące eksponaty etnograficzne, sakralne oraz szereg pism i dokumentów o wartości historycznej oraz pamiątkowej. Ponadto w Muzeum prowadzone są lekcje historii, zajęcia warsztatowe oraz wystawy. W miejscu tym panuje klimat tysiącletniej historii wsi, gdzie można uczestniczyć w tradycyjnym pieczeniu chleba oraz zasiąść do „swaczyny” przy biesiadnym stole na klepisku w „Józefowej Izbie”. Od 1992 roku działa Towarzystwo

Miłośników Ziemi Bestwińskiej, którego przedmiotem działalności jest ratowanie od zapomnienia dziedzictwa kulturowego regionu.⁸

3.9.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bestwina TOM II Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego

Studium zostało przyjęte uchwałą nr XXI/170/2016 Rady Gminy Bestwina z dnia 19 grudnia 2016 r. Za istotny z punktu widzenia ochrony zabytków należy uznać rozdział V Obszary i Zasady Ochrony Dziedzictwa Kulturowego:

1. Występujące w gminie zasoby kulturowe, zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. 2014 poz. 1446 z późn. zm.) obejmują obszary, zespoły i obiekty zabytkowe cenne ze względu na wartości Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bestwina Tom II - Kierunki zagospodarowania przestrzennego 24 historyczne, architektoniczne, archeologiczne, urbanistyczne i krajobrazowe, chronione, bądź wskazane do ochrony poprzez:

- 1) wpis do rejestru zabytków obiektów wraz z otoczeniem,
- 2) ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków,
- 3) objęcie strefą ochrony terenów stanowisk archeologicznych,
- 4) wprowadzenie w przyszłych planach miejscowych zasad kształtowania struktury i formy nowych założeń urbanistyczno – architektonicznych oraz zabudowy ukierunkowanych na specyfikę miejsca, ochronę środowiska przyrodniczego, kulturowego, układów urbanistycznych oraz poszczególnych budowli i obiektów,
- 5) zachowanie ładu przestrzennego, przy maksymalnej lecz zrównoważonej koncentracji zabudowy, chroniąc tym samym wartościowe grunty rolne, leśne i tereny zielone,

⁸http://bestwina.pl/download/ogloszenia/2015/Strategia_2015_2020/Projekt_Strategia_Rozwoju_Gminy_Bestwina_2014_2020.pdf 03.04.2018r. g. 16:03

- 6) wprowadzanie w przyszłych planach zagospodarowania przestrzennego zapisów gwarantujących ochronę krajobrazu kulturowego, w tym kształtowanie nowo powstającej zabudowy i zagospodarowania terenów w harmonii otoczeniem,
- 7) ustalenie standardów dla zabudowy.

2. Wskazuje się obiekty wpisane do rejestru zabytków:

- 1) Kościół Wniebowzięcia NMP w Bestwinie (A/22/60);
- 2) Pałac z założeniem parkowym w Bestwinie (A/23/60);
- 3) Kamienny krzyż przydrożny Męka Pańska w Kaniowie, przy ul. Malinowej 10 (B/36/02);
- 4) Krzyż cmentarny na tzw. Górnym Cmentarzu w Bestwinie przy ul. Plebańskiej 4 (B209/11);
- 5) Stanowisko archeologiczne - gródek rycerski oznaczenie - AZP 106-48/24 (C/1207/74).

3. Dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują ustalenia zgodne z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Obiekty zabytkowe, niewpisane do rejestru zabytków, wskazuje się do ochrony zapisami planów miejscowych zgodnie z gminną ewidencją zabytków i programem opieki nad zabytkami.

5. Dla obiektów zabytkowych, o których mowa w ust. 4, wskazuje się działania mające na celu:

- 1) ochronę, konserwację oraz zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym,
- 2) ochronę, konserwację, restaurację i zachowanie lokalizacji elementów małej architektury oraz ochronę lub odtworzenie historycznego komponowanego drzewostanu w ich otoczeniu,
- 3) utrzymanie (o ile zachowane są oryginalne) lub w miarę możliwości przywrócenie historycznej skali, gabarytów, proporcji bryły, spadków dachu, kompozycji elewacji,

w tym rozmieszczenia otworów okiennych i drzwiowych oraz charakterystycznych detali elewacji, materiałów elewacyjnych i pokryć dachowych,

4) zakaz zmiany wyglądu zewnętrznego obiektu (o ile zachowany wygląd jest oryginalny) na niezgodny z jego stylem, poprzez: a) przebudowę, rozbudowę, nadbudowę, b) lokalizowanie, zwłaszcza od strony przestrzeni publicznych, elementów dekomponujących elewację, takich jak: instalacje, rury gazowe, urządzenia klimatyzacyjne (przy dopuszczeniu wszelkich koniecznych elementów instalacji, takich jak: skrzynki gazowe i elektryczne, pod warunkiem scalenia kolorystycznego z fasadą i lokalizacji w sposób nienaruszający układu kompozycyjnego i detalu architektonicznego),

5) dopuszczenie zmiany funkcji obiektów zabytkowych w sposób nie sprzeczny kulturowo z funkcją historyczną (na przykład dopuszcza się zmianę budynku mieszkalnego na restaurację, muzeum, sklep) z zachowaniem zewnętrznej formy obiektu,

6) dopuszcza się rozbiórkę obiektu zabytkowego w przypadku wystąpienia łącznie: złego stanu technicznego potwierdzonego ekspertyzą o stanie technicznym obiektu, utracie przez obiekt wartości historycznej, artystycznej lub naukowej lub którego wartość będąca podstawą uznania za zabytkowy nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych.

6. Na rysunku studium wskazuje się strefy zabytkowe wskazane do ochrony zapisami planów miejscowych, dla których ustala się:

a) nakaz ochrony układu przestrzennego, w tym utrzymania historycznego przebiegu dróg, układu zabudowy, w tym linii zabudowy, z zastrzeżeniem przepisów o drogach,

b) dopuszczenie nowej zabudowy pod warunkiem dostosowania do historycznej zabudowy w zakresie skali, bryły, podziałów architektonicznych, zewnętrznych materiałów budowlanych, ilości i wysokości kondygnacji, wysokości i układu kalenicy,

c) dla zabytkowego, komponowanego drzewostanu, w tym alei: – nakaz zachowania drzewostanu i uzupełnienia zadrzewień z zachowaniem historycznego układu drzew, Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bestwina Tom II - Kierunki zagospodarowania przestrzennego 26 – dopuszczenie

wycinki drzewa z uwagi na jego zły stan lub zagrożenie bezpieczeństwa ludzi i mienia,

d) nakaz zachowania historycznego rozplanowania cmentarzy oraz utrzymania, konserwacji i restauracji obiektów małej architektury, w tym zabytkowych nagrobków,

e) uszczegółowienie zasad zabudowy i zagospodarowania terenu na etapie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

7. Wskazuje się stanowiska archeologiczne, niewpisane do rejestru zabytków.

8. W zasięgu stanowisk archeologicznych obowiązują ustalenia wynikające z przepisów odrębnych.

9. Proponuje się objęcie strefami ochrony konserwatorskiej „OW” wszystkich stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie gminy.

10. Dla stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych „OW” proponuje się ustalenie nakazu prowadzenia nadzorujących badań archeologicznych w trakcie trwania wszelkich inwestycji wymagających prac ziemnych w promieniu 40 metrów od środka stanowiska w obszarze gdzie nie wykonano badań wyprzedzających.

11. Proponuje się ustanowienie stref ochrony kompozycji układu osadniczego, wyznaczonych w oparciu o analizę: historycznych materiałów kartograficznych (w tym mapę okolic Bielska Białej z 1902-1903, mapę Wojskowego Instytutu Geograficznego z lat 1932-33), zdjęć archiwalnych oraz inwentaryzację stanu zachowania istniejącej zabudowy zabytkowej. Strefy obejmują obszar czytelnie zachowany, historycznie ukształtowany wraz z zachowaną dużą liczbą obiektów zabytkowych, będących świadectwem kultury materialnej, typowych dla gminy i świadczących o jej historii.

12. Dla stref ochrony kompozycji układu osadniczego wskazuje się: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bestwina Tom II - Kierunki zagospodarowania przestrzennego 28;

1) weryfikację zasięgu stref i uszczegółowienie zasad zabudowy i zagospodarowania terenu na etapie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie:

a) zasad porządkowania form współczesnej architektury przez wprowadzenie szczegółowych wytycznych określających wysokość budynków, kolorystykę i materiały zewnętrzne, spadki dachu, możliwość stosowania gotowych powtarzalnych elementów dekoracyjnych – jak balustrady, tralki, kraty, itp. – w nawiązaniu do tradycyjnej architektury regionu, w tym obiektów wpisanych do ewidencji zabytków,

b) wskaźników zabudowy dostosowanych do lokalnego charakteru zabudowy istniejącej,

c) zasad lokalizacji i kształtowania formy elementów małej architektury, reklam i nawierzchni, z nakazem ich ujednolicenia w wydzielonych wnętrzach urbanistycznych;

2) ustalenie zasad ochrony układu przestrzennego, w tym:

a) przebiegu dróg,

b) nawiązania nową zabudową do historycznej lokalizacji budynków,

c) utrzymania linii zabudowy,

d) gabarytów zabudowy,

3) możliwość wyznaczenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stref częściowej ochrony konserwatorskiej z zachowaniem spójności ustaleń jak dla obiektów i obszarów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków.

13. Wyznacza się strefę ochrony ekspozycji, dla której ustala się nakaz ekspozycji chronionego obiektu poprzez wyznaczenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad kształtowania zabudowy i zagospodarowania w zakresie wysokości zabudowy, linii zabudowy oraz lokalizacji reklam.

14. Na obszarze gminy Bestwina nie wskazuje się dóbr kultury współczesnej.⁹

4. Założenia programowe dokumentu

4.1. Priorytety i główne kierunki działań Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bestwina

Podstawowym założeniem ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami w gminie Bestwina winny być przedsięwzięcia, które angażowałyby właścicieli oraz posiadaczy zabytków do rewitalizacji, systematycznej konserwacji istniejących obiektów, a także poszerzanie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa dla przyszłych pokoleń. Konieczne wydają się także działania na płaszczyźnie promocji w regionie istniejących na terenie gminy zabytków. Realizacja i skuteczność zadań będzie uwarunkowana sytuacją zarówno w powiecie, województwie, jak też wysokością środków przewidzianych na ten cel w budżecie gminy. Zapisy programu umożliwiają podjęcie przedsięwzięć w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, a także dają możliwość aplikowania o środki finansowe m. in. w ramach programów operacyjnych i funduszy zewnętrznych. Podstawę do sporządzenia niniejszego programu stanowi zgodnie z powyższą ustawą, opracowana w 2018 r. ewidencja obiektów zabytkowych gminy Bestwina. Zasady sporządzenia ewidencji zabytków określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661, z późniejszymi zmianami).

Program ma na celu:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

⁹ http://bip.bestwina.pl/uploaded_files/15148966551000_tekst-studium-kierunki.pdf 19.03.2018 g. 12:56

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla realizacji potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych, wspierania inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, w celu eliminacji sytuacji konfliktowych związanych z wykorzystaniem tych zabytków,
- tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminna Ewidencja Zabytków składa się z powstałych do lat 50-tych XX w. zabytków, w tym obiektów małej architektury, powinna umożliwić określenie form współpracy i relacji między właścicielami obiektów, a gminą, czy też przedstawicielami administracji państwowej, gminnej, w kwestii zasad prowadzenia wspólnych działań i odpowiedzialności, w zakresie ochrony zabytków. Zgodnie z zapisem art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome, będące w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- 2) zabytki ruchome, będące w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 *materiały biblioteczne* ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908, z 2013 r. poz. 829 oraz z 2017 r. poz. 60 i 1086),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- 3) zabytki archeologiczne, będące w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Na podstawie dokonanej inwentaryzacji substancji obszaru, skoncentrowano się na sporządzeniu wytycznych konserwatorskich zarówno w odniesieniu do układu przestrzennego obszaru gminy, jak i syntetycznych względem ogółu obiektów. Celem zawartych w niniejszym programie zasad, którymi należy się kierować jest:

- ochrona zabytkowych układów przestrzennych,
- opracowanie programu strategicznego dotyczącego prac konserwatorsko-remontowych,
- kształtowanie wizerunku plastyczno-estetycznego w oparciu o przesłanki konserwatorskie historycznej zabudowy gminy,

- określenie stanu zachowania układu przestrzennego gminy i jego wartości zabytkowej,
- sformułowanie generalnych wytycznych konserwatorskich obejmujących problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze gminy,
- wskazanie na obiekty, które z uwagi na swe wartości i znaczenie winny być chronione według zasad ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3), wprowadza następujące pojęcia związane z ochroną i opieką nad zabytkami:

1. **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
3. **zabytek ruchomy** - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
4. **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
5. **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
6. **historyczny zespół budowlany** - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

7. **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
8. **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

W aspekcie ustawy o zabytkach należy także wyjaśnić zagadnienie stosowanego w opracowaniu określenia „objąć ochroną prawną”. Jest to kryterium ogólne, odnoszące się do obiektów posiadających wartość zabytkową. Obecna ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami różnicuje zakres ochrony każdego z obiektów i hierarchizuje go. Stanowi o tym art. 7 ustawy o następującym brzmieniu: *Formami ochrony zabytków są:*

1. *wpis do rejestru zabytków,*
2. *uznanie za pomnik historii,*
3. *utworzenie parku kulturowego,*
4. *ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

Wszystkie zatem obiekty wymienione w niniejszym opracowaniu, jako posiadające wartość zabytkową, są objęte ochroną według standardu ustanowionego w pkt. 4, art. 7 ustawy o ochronie zabytków. Z tego też powodu, należy opracować do nich szczegółowe karty ewidencyjne, według zasad ustanowionych w rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661, z późn. zm.).

Szczególną formą ochrony jest wpis do rejestru zabytków typu „A” (zabytki nieruchome) lub „B” (zabytki ruchome) województwa śląskiego. Wpis winien obejmować obiekty o najwyższych walorach zabytkowych.

Cele programu opieki nad zabytkami na terenie gminy Bestwina.

Zapisy niniejszego programu powinny stanowić integralną część prawa lokalnego w postaci zgodnej z obowiązującymi przepisami prawa na terytorium kraju. Ich uszczegółowieniem winien być program rewaloryzacji wytypowanych obszarów i zespołów oraz poszczególnych obiektów. Działalność zmierzającą do zachowania i poprawienia stanu konserwatorsko–technicznego należy skoncentrować na układach i zespołach przestrzennych oraz obiektach opracowanych w przedmiotowej dokumentacji: ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, a w szczególności sugerowanych do wpisu do rejestru zabytków. Zamierzeniem Gminy winno być dążenie do utrzymania obecnego zasobu substancji zabytkowej, jak i dążenie do poprawy jego stanu zachowania. Warunkiem powodzenia działań formalno - prawnych jest rozwiązanie problemu utrzymania, użytkowania i remontów konserwatorskich obiektów. Wykonanie wskazanych zadań ramowych pozwoli na powstanie przestrzeni publicznej o charakterze uniwersalnym, przy zachowaniu funkcjonalności obszaru. Ochroną objąć należy również obiekty małej architektury, znajdujące się na przedmiotowym obszarze, posiadające wartości zabytkowe. Na obiektach tych należy prowadzić prace konserwatorskie pod nadzorem stosownych służb. Stanowią one istotny element kulturowy przestrzeni gminy.

Celem programu jest powstrzymanie procesów destrukcyjnych substancji zabytkowej. Problem ten obejmuje także zagadnienie konserwacji i utrzymania m. in. obiektów nieużytkowanych. Aktualne uwarunkowania krajobrazowe oraz konieczność rewitalizacji obszarów industrialnych lub zdekomponowanych, wskazują także na potencjalne możliwości pozyskania środków oraz dotarcia do źródeł finansowania przedmiotowych zagadnień.

Program powinien przyczynić się do dalszego rozwoju gminy Bestwina oraz podniesienia jej atrakcyjności w aspekcie połączenia wartości kulturowych i krajobrazowych.

Generalne wytyczne urbanistyczne

Obecny układ przestrzenny gminy Bestwina, to konglomerat dawnych ruralistycznych struktur, urbanistycznych oraz osad o charakterze wiejskim. Celem Programu Ochrony Zabytków w kontekście działalności gminy są:

- zachowanie historycznych układów urbanistyczny dawnych wsi,
- zachowanie historycznych zespołów stawowych,
- ochrona zabytkowych cmentarzy, ich rozplanowania, drzewostanu oraz zabytkowych nagrobków,
- zadbanie o najbliższe otoczenie obiektów zabytkowych tak, aby były one właściwie eksponowane i nie wchodziły w korelację przestrzenną z innymi elementami, np. reklamami, znakami lub tablicami drogowymi,
- uwzględnienie ochrony terenów zielonych w rewaloryzowanych obszarach,

Dominanty przestrzenne - historyczne – pozytywne.

Kościół:

1. Kościół parafialny Wniebowzięcia NMP w Bestwinie
2. Kościół parafialny Niepokalanego Serca NMP w Kaniowie
3. Pałac w Bestwinie

Generalne wytyczne architektoniczne

1. Ochrona, zachowanie i konserwacja obiektów małej architektury (na terenie gminy, są to głównie krzyże i figury).
2. Prace konserwatorskie, remontowe, modernizacyjne lub adaptacyjne w obiektach zabytkowych i kulturowych należy prowadzić w porozumieniu z właściwymi służbami (w przypadku gminy Bestwina ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków). Winny być one wykonywane i nadzorowane przez uprawnione osoby – w zależności od stanu prawnego obiektu.
3. Likwidacja obiektów tymczasowych (m.in. kiosków, straganów, blaszanych garaży) i substandardowych, będących obiektami dysharmonicznymi z zabudową zabytkową.
4. Nowa zabudowa mieszkalna gabarytem i wysokością nie powinna dominować. Winna być dostosowana do istniejącej zabudowy jednorodzinnej i zespołów siodłackich (1-2 kondygnacje).

Szczegółowe postulaty konserwatorskie

1. Wszystkie wartościowe obiekty kubaturowe, obiekty małej architektury (krzyże, kaplice architektoniczne oraz figury przydrożne wraz z ich bezpośrednim otoczeniem), cmentarze i obiekty przemysłowe winny zostać objęte ochroną prawną na zasadzie zapisu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.
2. Ujęcie w planach zagospodarowania przestrzennego problematyki ochrony najcenniejszych zespołów stawowych.

Ponadto zaleca się:

- dążenie do utrzymania pierwotnej formy architektonicznej wskazanych obiektów (utrzymanie kształtu i pokrycia dachu, rozmiarów i kształtu otworów okiennych i drzwiowych), ewentualna odbudowa i rozbudowa powinna odtwarzać charakter i detale obiektów zabytkowych,

str. 37

- utrzymanie i przywracanie elementów lokalnej tradycji,
- znalezienie nowych funkcji dla budynków nieużytkowanych lub źle użytkowanych,
- dla celów popularyzatorsko-edukacyjnych sugeruje się opracowanie i wydanie materiałów traktujących o dziedzictwie kulturowym „małej ojczyzny” w formie broszur lub szerszej publikacji książkowej. Publikacje te powinny objąć tradycyjną zabudowę wiejską, zabudowę folwarczną, kościoły wraz z wyposażeniem, małą architekturę, obiekty związane z przemysłem, w tym z gospodarką hodowlano-rybacką.

Generalne wytyczne dla terenów zieleni zabytkowej

1. Opracowanie projektów waloryzacji zieleni zabytkowej na terenie Gminy.
2. Rewaloryzacja historycznych terenów zielonych (w pierwszej kolejności parku pałacowego w Bestwinie – stworzenie atrakcyjnych miejsc rekreacyjnych).
3. Pielęgnacja istniejących pomników przyrody.
4. Uwzględnianie powierzchni parkowych przy wkraczaniu zabudowy.
5. Dążenie do odtworzenia obsadzeń szpalerowych cmentarzy oraz alei.

5. Rys Historyczny oraz charakterystyka Gminy Bestwina.

Położenie, komunikacja, środowisko.

Gmina Bestwina znajduje się w województwie śląskim w północnej części powiatu bielskiego. Graniczy od zachodu z miastem i gminą Czechowice – Dziedzice, od południa z miastem Bielsko – Biała, od północy przez rzekę Wisłę z gminami Miedźna i Pszczyna, od wschodu z gminą Wilamowice. Gmina zajmuje obszar 37,92 km² i tworzą ją 4 sołectwa: Bestwina, Bestwinka, Janowice i Kaniów.

Położona jest w pagórkowatym, urozmaiconym krajobrazowo, obszarze południowej części Górnego Śląska oraz Kotliny Raciborsko – Oświęcimskiej, stanowiącej część Wyżyny Śląskiej.

Przedmiotowy obszar leży nad rzeką Białą, u jej ujścia do Wisły. Całość obszaru gminy należy do zlewni Wisły, a wody powierzchniowe odprowadzane są z niego przez pierwszorzędne, choć niewielkie, dopływy takie jak Biała, czy Łękawka.

W krajobrazie dominują niewysokie pagórki poprzedzające Beskidy oraz położone wśród nich lasy i stawy rybne (w zachodniej części Bestwiny znajduje się kompleks stawów rybnych o powierzchni około 100 ha).

Gmina posiada dobrze rozwiniętą sieć drogową. W przeszłości przez jej obszar przebiegały szlaki handlowe i komunikacyjne. Obecnie w sąsiedztwie Gminy przebiega DK nr 1 łącząca północ Polski (Gdańsk) z południem (Cieszyn). Droga ta jest polskim odcinkiem drogi europejskiej nr 75, biegnącej z Norwegii przez Finlandię, Polskę, Czechy, Słowację, Węgry, Serbię, Macedonię do Grecji. Obecnie DK1 prowadzi głównie ruch tranzytowy i łączy aglomerację śląską z granicą państwa i przejściem granicznym w Cieszynie - Boguszowicach oraz terenami rekreacyjnymi w Beskidzie Śląskim i Żywieckim. Rozwinięty układ dróg lokalnych łączy teren gminy z położonymi w bezpośrednim sąsiedztwie większymi ośrodkami takimi jak Bielsko-Biała, Czechowice-Dziedzice. Przebieg tych dróg wywodzi się z XIX - wiecznego układu drogowego, którego kierunki tkwią korzeniami w sieci dróg i szlaków komunikacyjnych łączących w okresie średniowiecznym sieć grodów, a następnie powstających i rozwijających się miast (Pszczyna, Oświęcim, Bielsko i Cieszyn). Linia kolejowa Kraków–Trzebinia–Czechowice-Dziedzice–Zebrzydowice-Wiedeń w XIX i XX w. odgrywała istotną rolę w układzie komunikacyjnym, obecnie straciła na znaczeniu.

Obszar będący przedmiotem opracowania wielokrotnie zmieniał swą przynależność państwową, był m.in. obszarem przygranicznym prowincji kościelnych, co wywarło istotny wpływ na jego kulturę materialną, duchową i społeczną.

Przeszłość pradziejowa

Poznanie przeszłości pradziejowej dzisiejszej gminy Bestwina utrudniają słabe rozpoznanie archeologiczne, brak udostępnienia i opracowania źródeł archeologicznych, wreszcie przekształcenie powierzchni gminy wskutek zachodzących tu procesów osadniczych.

I. Początki

W okresie wczesnego średniowiecza omawiany teren był bardzo słabo zaludniony. Zamieszkiwało go, a także przemieszczało się przez ten obszar wzmiankowane przez tzw. Geografa Bawarskiego, słowiańskie plemię Wiślan. Poza grodami obronnymi funkcjonowały w tym czasie także osady otwarte. Nie można jednak jednoznacznie stwierdzić, czy przedmiotowy teren w okresie wczesnego średniowiecza stanowił obszar niezasiedlony, czy też istniały tutaj jakieś niewielkie siedliska, istnienia których możemy się domyślać.

Obszar mieszczący się w obecnych granicach gminy Bestwina znajdował się początkowo w strefie silnego oddziaływania, a być może i w granicach, najpierw Państwa Wielkomorawskiego, a następnie czeskiego księstwa Przemyslidów.

Okolo 990r. ziemie śląskie i pogranicze śląsko-małopolskie weszły najpierw w zasięg wpływów, a następnie w skład państwa pierwszych Piastów. Przedmiotowy teren początkowo należał do ziemi krakowskiej i bezpośrednio podlegał administracji Kasztelanii Oświęcimskiej.

W tym czasie Śląsk stanowił samodzielną dzielnicę, podporządkowaną władzy senioralnej, a książęta śląscy dążyli do ponownego zjednoczenia państwa.

Najazd tatarski w połowie XIII w. spustoszył ziemie księstwa Śląskiego, które pod rządami Henryków Brodatego i Pobożnego przeżywało okres znacznego ożywienia gospodarczego i wzrostu znaczenia politycznego. Liczne osady i niewielkie grody uległy całkowitemu lub znacznemu zniszczeniu w trakcie najazdów. Po śmierci

księcia Henryka Pobożnego w bitwie pod Legnicą (1241r.) dochodzi do rozpadu „monarchii Henryków Śląskich” na mniejsze dzielnice.

Przedmiotowe obszary dzisiejszej gminy Bestwina znalazły się w rękach książąt opolskich, a następnie - pod koniec XIII w. - książąt raciborskich. W 1281 roku powstało księstwo raciborsko-cieszyńskie, a w 1316 roku zostało wydzielone samodzielne księstwo oświęcimskie, z granicą na rzece Białej. Mimo postępującego rozdrobnienia politycznego miał miejsce proces odbudowy gospodarczej kraju. Prowadzona była duża akcja osadnicza, w ramach której na przełomie XIII i XIV w. „odbudowywane” są zniszczone osady oraz ponawiane są ich akty i przywileje lokacyjne. Należy sądzić, że Bestwina została lokowana na prawie niemieckim w II połowie XIII w. w ramach planowej akcji osiedleńczej prowadzonej przez książąt dzielnicowych a zasadźców osadzono na określonej ilości łanów flamandzkich w ramach których wzdłuż drogi rozmieszczono 1 łanowe działki kmieci siedlaków. Jest typowym przykładem ulicówki, w szczególności dwuulicówki, na co wskazują do dzisiaj zachowane charakterystyczne układy zabudowań ustawiane gęsto wzdłuż prostych zwykle dróg, zazwyczaj po obu ich stronach. Długość tychże dróg nie przekraczała 2 km (obecne ul. Kościelna-Ludowa i ul. Witosa). W centrum wsi znajdowały się 1 lub 2 łany przeznaczone pod kościół oraz rolę proboszczowską. Zasadźca (późniejszy sołtys) dysponował 2 łanami dla własnych potrzeb. Lokacja Kaniowa przypada na połowę XVI w. z kolei Janowic XV w. tzw. – osada śródleśna.

Ustrój społeczny, prawny i gospodarczy był ściśle określony przez prawo i dokument lokacyjny. Organizacja osad powstających w tym okresie ukierunkowana była na uprawę roli, wytwarzanie i przetwórstwo zbóż.

Należy przyjąć, że obszar obecnej gminy Bestwina został zasiedlony w XII w. na prawie polskim. W czasie najazdu tatarskiego niewiele ucierpiał lub szybko się po nim odbudował. W I połowie XIV w. stanowił rozwinięte gospodarczo wsie Bestwinę i osadę Żebracz, w których obok gospodarki rolnej prowadzona była hodowla ryb, na stawach śródpola, w dolinie Wisły oraz Łękawki.

II. W państewkach stanowych

Śląsk z biegiem lat, poczynając od przełomu XII i XIII w., ulegał rozdrobnieniu i rozpadowi na coraz mniejsze polityczne jednostki i twory. Ostatecznym etapem tego procesu były tzw. państwa stanowe. Należące początkowo do Piastów księstwa ulegały rozdrobnieniu drogą dziedziczenia, sprzedaży i zastawów. Zdarzało się wówczas, że księstwa lub ich części trafiały w ręce osób nie pochodzących z dynastii panujących, a władcy ci nie byli książętami. Nazywano ich „panami” lub „wolnymi panami”. Pierwsze państwa stanowe powstały pod koniec XV w. za rządów króla węgierskiego (i tytularnego króla Czech) Macieja Korwina, który zajął część Śląska. Z upływem czasu, powiększająca się grupa panów podzieliła się na dwie mniejsze grupy: panów stanowych (władających niższymi państwami stanowymi) oraz wyżej stojących wolnych panów stanowych (do nich należały wolne państwa stanowe).

Powstanie własności rycerskiej wiązało się z rozdawnictwem ziemi przez księcia. W XIV-XV w. stan posiadania ulegał ciągłym zmianom. Wioski znajdowały się raz w ręku rycerskim, raz książęcym, by ponownie znaleźć się w ręku rycerskim. Przeważali zapewne rycerze jedno- lub dwu-wioskowi, co najwyżej kilku-wioskowi. Dobra rycerskie były majątkami ziemskimi, których właściciele zobowiązani byli do pełnienia służby rycerskiej lub płacenia specjalnego podatku w wypadku wojny. Z posiadaniem majątku - dóbr rycerskich - związane były pewne uprawnienia, jak zwolnienie ze zwykłych podatków, z obowiązku zakwaterowania wojska i zabierania chłopów do przymusowych prac w czasie wojny, czy prawo do sądownictwa patrymonialnego, patronatu kościelnego (funkcja kolatorska), czy szkolnego. Bestwina była wsią rycerską. Należała głównie do rycerzy wielowioskowych, których można określić mianem możnych i piastujących urzędy zarówno lokalne, jak i wyższe.

Właściciele dóbr ziemskich w obrębie dzisiejszej gminy Bestwina często się zmieniali. Niektórzy otrzymywali majątek ziemski zwany rycerskim oraz wieś w spadku, w wyniku bezpośredniego lub pośredniego dziedziczenia. Inni nabywali go drogą kupna. Częsta zmiana właścicieli w okresie od XV do XIX w. nie miała wpływu na stosunkowo powolny, ale stały i harmonijny rozwój przestrzenny oraz

gospodarczy wsi i folwarków. Dawne kmiece gospodarstwa łąkowe, mimo przekształceń własnościowych, wtórnych podziałów i scaleń zachowały swój pierwotny układ działek siedliskowych oraz rozłóg pól, tworzących pierwotny, wywodzący się ze średniowiecza układ ruralistyczny.

III. Dwory i folwarki

Dobra rycerskie stanowiły na przełomie XV i XVI w. podstawę rozwoju majątków ziemskich jakimi były folwarki, które przetrwały mimo likwidacji pańszczyzny aż do I połowy XX w. Na terenie wsi Bestwina powstały folwarki pańszczyźniane. Zabudowania dworskie w przypadku miejscowości stanowiących dobra rycerskie panów większych majątków ograniczały się do zamkniętych z reguły w czworobok zabudowań folwarcznych i gospodarczych oraz bardziej lub mniej reprezentacyjnych siedzib właścicieli domów, mieszkalnych zarządców i pracowników dworskich. Tego typu założenia można śledzić na znakomitych rękopiśmiennych źródłach kartograficznych z połowy XVIII w. W okresach późniejszych, rezydencje właścicieli otoczone były parkiem, jak np. zabudowania dworskie oraz utrwalone w późniejszej zabudowie układy przestrzenne założeń dworsko folwarcznych w Kaniowie i Bestwinie. Właścicielami dóbr rycerskich na przedmiotowym obszarze była przez kilka stuleci polska i austriacka szlachta, katolicy i protestanci. Po roku 1820, są nimi także osoby nie legitymujące się tytułem szlacheckim. Wśród dawnych właścicieli Bestwiny należy wymienić takie rody jak: Myszkowskich, Drohojowskich, czy Habsburgów, domu Habsbursko-Lotaryńskiego. W 1945 r. rycerskie dobra Habsburgów, zgodnie z dekretem PKWN uległy nacjonalizacji i częściowej parcelacji.

Istniejący Pałac Habsburgów, nazywany jest przez miejscową ludność *zamkiem*. Z kolei domy stojące wokół wzniesienia, na którym znajduje się Pałac nazywa się *pod zamkiem*. Wcześniej w tym miejscu stał już najprawdopodobniej większy budynek, który także określano jako *zamek*. O budowie nowego zamku myśleli Habsburgowie już od momentu zakupu ziemi. Już w 1815 roku powstał projekt tzw. dworu wiejskiego w Bestwinie, wykonany przez Floriana Jilga - głównego architekta miasta Cieszyna. Budowę z inicjatywy Karola Ludwika Habsburga rozpoczęto w 1824

str. 43

roku, a zakończono w 1826 roku. Budynek został zaprojektowany w stylu późnoklasycystycznym o kubicznej formie czworoboku. Jest murowany i częściowo podpiwniczony. Wewnątrz posiada kwadratowy dziedziniec z możliwością wyjścia na wschód i zachód, a wokół niego, od strony południowej, północnej i zachodniej bieżą korytarze. Z korytarzy bezpośrednio wchodzi się do pokoi, nadto niektóre z nich mają połączenia wewnętrzne między sobą. Sklepienia są klasztorne oraz żagielkowe i kolebkowe z lunetami.

Zamek zwrócony jest frontem w kierunku zachodnim.

Na osi elewacji zachodniej portyk z parzystymi kolumnami i odpowiadającymi im przy murach magistralnych parzystymi półkolumnami oraz z belkowaniem tryglifowym. Po bokach płytkie ryzality, zaakcentowane lizenami z neorustyką i trójkątnymi przyczółkami. Dachy skrzydeł wschodniego i północnego z wystawkami izb poddaszowych, później wbudowanych [Katalog zabytków sztuki w Polsce, T.1 Województwo krakowskie pod red. J. Szablowskiego, Warszawa 1951]

Równocześnie z budową zamku, rozplanowano również jego otoczenie - ogród warzywny i park z dębami szypułkowymi.

Pierwotnie zespół pałacowo-parkowy obejmował obszar 4,5 ha i rozciągał się od obecnej ulicy Szkolnej, po Krakowską i Podzamcze. Granicę południową stanowiły otwarte pola orne. W skład założenia wchodził teren parkowy, rozciągający się na południowo-wschód od zamku, ogrody warzywne - w północno-wschodniej części oraz rozległe polany widokowe - na zachód oraz pola uprawne. W kierunku południowo-zachodnim na osi wejścia, biegła alejka łącząca zamek z zabudowaniami folwarcznymi. także po stronie północnej od ulicy Krakowskiej znajdowały się zabudowania folwarczne, m.in. czworaki, stodoła, etc.

Jan Grzybowski w swoich notatkach pisze, że dawny zamek znajdował się na północ od dzisiejszego, w miejscu, gdzie rzeka Łękawka łączy się z rzeką płynącą z Pasiek. Zamek ten otoczony był szerokim i głębokim rowem, napełnionym wodą, na którym to rowie istniał most zwodzony. Poza rowem, na południe i zachód od niego znajdowały się obszerne ogrody z kwiatami i drzewami owocowymi. Ogrody te, jak również zamek, uległy zniszczeniu w 1858 roku. W jego miejsce wybudowano

str. 44

cegielnię, w której wypalano rury do drenowania pól (przeważnie dworskich). Cegielnia ta istniała około 40 lat. Wspomniany zamek to najprawdopodobniej gród strażniczy (strażnica drogi handlowej), drewniana warownia, stanowiąca jeden z wielu punktów kontroli ruchu handlowego. Związane to było z przechodzącym przez Bestwinę szlakiem handlowym Oświęcim-Bielsko-Żywiec, łączącym księstwo oświęcimskie z Węgrami.

Na południe od dawnego (a na północ od dzisiejszego) zamku stał budynek dworski przeznaczony na areszt i na spichlerz, a w ostatnich latach istnienia zamieszkiwany był przez ludzi pracujących we dworze. Zburzony został w 1938 roku. Od tego budynku do nowego zamku prowadził most ponad gościńcem. Obok stała podobno baszta, z której stróże pilnowali spichlerza i aresztu przez całą dobę. Basztę zburzono po wybudowaniu nowego zamku.

Ilustracja 1: Zdjęcie archiwalne - Pałac Habsburgów w Bestwinie

Ilustracja 2: Ruiny zabudowań gospodarczych w posiadłościach Habsburga - źródło: ks. Zygmunt Bubak "Bestwina". Obecnie teren poczty i okolice Domu Sportowca.

IV. Wieś - układy przestrzenne w czasach nowożytnych

Miejscowości gminy Bestwina, poza samą Bestwiną, były osadami niewielkich rozmiarów. Liczyły pierwotnie od kilkunastu, do dwudziestu kilku pełnorolnych gospodarstw. Granice terenu zabudowanego wsi wyznaczały drewniane krzyże, czy kamienie graniczne, a w II połowie XIX w. także smukłe kamienne krzyże - *Boże Męki*. W czasach nowożytnych, przed uwłaszczeniem chłopów i parcelacją dużych, pełnorolnych gospodarstw chłopskich, miejscowości posiadały charakter ulicówek o wyodrębnionych częściach (przysiółkach), których nazwy przetrwały w nazewnictwie lokalnym do czasów obecnych. Wioski stanowiące własność rycerską (alodialną) od XV w. ulegały bardzo często podziałom.

Struktura przestrzenna poszczególnych jednostek osadniczych, istniejących na terenie obecnej gminy Bestwina – w tym średniowiecznych wsi – przetrwała aż do XIX w. Charakteryzuje się ona skupioną, zwartą zabudową, brakiem licznych rozproszonych przysiółków. Mimo rozrostu osad relikty pierwotnych układów przestrzennych są czytelne na kolejnych mapach wykonanych przed uwłaszczeniem chłopów, a następnie rozdrobnieniem gospodarstw, wskutek ich parcelacji między dzieci, głównie synów chłopów. Analiza przekazów kartograficznych z XIX w. pozwala na stwierdzenie, że ramy przestrzenne zabudowy nie wyszły poza ustalone przed wiekami obszary.

Ilustracja 3: Stara chata z ul. Kościelnej – nieistniejąca - źródło: ks. Zygmunt Bubak "Bestwina"

Ilustracja 4: Chata Karola Maja na ul. Kościelnej – nieistniejąca -- źródło: ks. Zygmunt Bubak "Bestwina"

Układy przestrzenne Bestwiny zostały zdeterminowane przez warunki fizjograficzne i siedliskowe terenów osadniczych. Układ zabudowy w północnej części gminy, położonej w obrębie Doliny Górnej Wisły, czyli obejmujące Kaniów i północną część Bestwinki, złożony jest z wyodrębnionych przestrzennie jednostek liniowych, rzadziej liniowo pasmowych, rozwiniętych wzdłuż wielodrożnej sieci dróg lokalnych. Układ dróg tworzy rodzaj rusztu i jest w znacznej mierze związany z groblami dawnych stawów, w związku z czym wiele dróg ma charakterystyczny owalny czy podkowiasty przebieg. Główną osią komunikacyjną jest komponowana, prostoliniowa droga łącząca dawne dwory w Kaniowie i Dankowicach oraz prostopadła do niej droga łącząca Bestwinę i Bestwinę z Kaniowem. Układ własnościowo-użytkowy rozłogów pól przypomina małe i średnie układy blokowo-niwowe. Tworzony jest głównie przez dawne stawy i użytki rolne zawarte pomiędzy groblami i drogami kołowymi, które wielokrotnie prowadzone są groblami. W części południowej ukształtowały się typowe dla terenów podgórskich układy zabudowy łańcuchowej na krańcach rozłogów pól często z samotniczymi siedliskami. Utrwalony w nowej zabudowie układ przestrzenny wsi wyraźnie jest zdeterminowany stosunkami wodnymi i glebowymi. Pierwotny (z czasów lokacji) układ zabudowy i pól został zatarty przez sukcesywnie powstające

i osuszane stawy. Proces ten jest dynamiczny i jego rozwój możemy obserwować do dnia dzisiejszego.

V. Podstawy gospodarcze wsi i folwarków

Jedną z podstawowych gałęzi gospodarki od XVI w. była gospodarka rybna, której rozwój na terenie obecnej gminy Bestwina na dużą skalę należy datować na koniec XV w., czyli na czasy panowania księcia Kazimierza Cieszyńskiego, który osobiście był zainteresowany rozwojem tej gałęzi gospodarki na administrowanych terenach. Zwrócić jednak należy uwagę, iż w tym czasie Bestwina nie należała już do księstwa cieszyńskiego. Dzieło księcia Kazimierza kontynuowali kolejni właściciele dóbr. W „złotym wieku” gospodarki rybnej tworzone stawy różnej wielkości, przez sypanie grobli w dolinach rzek i mniejszych cieków tj.: rzeki Wisły, Białej, Łękawki. Najstarszy kompleks stawów istniał pomiędzy Bestwiną, a Dankowicami. W latach czterdziestych XVI w. nieodległy Bieruń i Księstwo Pszczyńskie, stanowiły wiodący ośrodek gospodarki rybnej. Sztuka budowy stawów i hodowli ryb z tego regionu bezsprzecznie oddziaływała na obszar dzisiejszej gminy Bestwina. Hodowane w bestwińskich stawach karpie trafiały głównie na rynek krakowski. Stawami zarządzali i kierowali specjaliści funkcjonariusze pańscy, tzw. stawowi. W połowie XVIII w. wskutek wydarzeń politycznych spada znaczenie gospodarki rybackiej na ziemi pszczyńskiej. Stawy stopniowo były osuszane, a centrum hodowlane przeniosło się w okolice Bestwiny i Zatora. W Bestwinie i Kaniowie istniał ośrodek myśli hodowlanej, w którym wyhodowano nową odmianę karpia. W wyniku ponad 300-letnich prac selekcyjnych powstały trzy odmiany karpia: karp pełnołuski, karp bezłuski (golec), karp lustrzeń (królewski). Z hodowli w Kaniowie pochodzi ta ostatnia odmiana karpia, która jest hodowana do dnia dzisiejszego, a po raz pierwszy została zaprezentowana przez prowadzącego folwark rybny w Kaniowie Adolfa Gascha na wystawie rolniczej w Berlinie w 1880 roku. Od tej pory karp lustrzeń skutecznie wyparł w hodowli starsze odmiany tej ryby. Istotną rolę odegrał tu tzw. system przesadkowania, czyli przenoszenia karpia w miarę ich rozwoju do kolejnych stawów.

Chronologia:

1487 - *Jakub z Dębna, starosta krakowski i oświęcimski wraz z Mikołajem z Poręby (sędzia ziemski oświęcimski) zatwierdzają ugodę pomiędzy Janem Myszkowskim z Przeciszowa i Bestwiny a Janem Kropem z Dankowic. Na mocy tej ugody Krop zezwolił Myszkowskiemu poprowadzić wodę przez Dankowice do rybników w Bestwinie; Myszkowski zaś pozwolił mieszkańcom z Dankowic wypasać bydło w lasach bestwińskich;*

1506 - *sąd ziemski oświęcimski zatwierdził ugodę między Janem Czielo z Czechowic, sędzią księstwa cieszyńskiego a Janem Myszkowskim w sprawie rybnika między Komorowicami a Bestwiną, założonego przez ojca Jana Czielo, Jendrzycha. Rybnik od tamtej pory miał należeć do Komorowic Jana Czielo, który to miał zezwolić Myszkowskiemu pobierać wodę z rzeki Białej i przeprowadzić ją przez Komorowice do łąk kmiecych tak, jak była prowadzona za Jendrzycha. Myszkowski miał też postawić most na skotnicy przez tę przekopę, by ludzie mogli tamtędy pędzić bydło. Ponadto Myszkowski zezwolił Janowi Czielo na wrąb w swoje lasy;*

1523 - *Kazimierz Cieszyński aprobuje ugodę zawartą między Marcinem Myszkowskim, stolnikiem krakowskim a Kacprem i Janem Czielo (Czelo) z Czechowic, synami zmarłego Jana, sędziego księcia cieszyńskiego w sprawie prowadzenia wody z Komorowic, zawartej już w 1506 roku;*

1527 - *Piotr Tomicki nazwał "hodowcą ryb" Marcina Myszkowskiego z Mirowa herbu Jastrzębiec, stolnika krakowskiego i kasztelana wieluńskiego, również właściciela Bestwiny. Tomicki nazwę tę podał donosząc kanclerzowi Szydłowieckiemu o nominacjach senatorów. Kilka lat później, gdy Stanisław Górski włączał do swego zbioru list senatu do Myszkowskiego w sprawie ucisku będzinian, nazwał go Karpiem. Dochody Myszkowskiego z hodowli ryb i operacji pieniężnych musiały być zatem znaczne, skoro stać go było na wykupienie od dotychczasowych tenentariuszów trzech miasteczek (Osiek, Dębowiec, Szymbark) i 28 wsi królewskich w ziemi bieckiej, na co zezwolił 29.IV.1527;*

1529 - *czynsz z sześciu stawów rybnych pobiera bestwiński pleban;*

1553 - Sąd ziemski oświęcimski poświadcza ugodę pomiędzy Stanisławem Myszkowskim z Mirowa, dziedzicem Bestwiny, wojskim krakowskim i krajczym królewskim a Pawłem Zwierzyną z Rakowa, dziedzicem Komorowic w sprawie wody z rzeki Białej. Paweł Zwierzyna zbudował nowy młyn i doprowadził do niego wodę, z której korzystał będzie również Myszkowski na potrzeby swoich rybników. Wobec tego Myszkowski pozwolił Zwierzynie na budowę nowego jazu na Białej, który będzie konserwował wraz ze swoimi poddanymi, by woda zawsze płynęła do rybników Myszkowskiego, nawet wtedy, gdy młyn Zwierzyna nie będzie mełł - wtedy woda jak dawniej płynąć będzie do rybników poniżej młyna. Gdy natomiast woda rozerwała jaz lub brzegi, wówczas obaj będą wspólnie naprawiać szkody, biorąc chrust i pale także w Bestwinie;

Szesnastowieczny pisarz Olbrycht Strumiński wspomina o osobliwości gospodarczej regionu, jaką było chłopskie gospodarstwo stawowe. W Bestwinie rozwinęła się interesująca forma spontanicznej spółdzielczości wiejskiej - we wspólnych zimochowach przechowywano ryby zrzeszonych hodowców, aż do wiosny;

Wzmianka o stawach w XVIII-wiecznym opisie Kaniowa: znajdujące się tutaj liczne stawy, przeważnie duże, są na przemian co trzy lata użytkowane jako pola, a potem znowu jako stawy; dopływ do nich jest Młynówka z Białej. W ogóle ta okolica jest poprzecinana rowami i groblami.

Część stawów przetrwała do czasów współczesnych i prowadzona jest w nich gospodarka rybacka, z utrzymaniem dominującej roli hodowli karpia. Na osuszonych stawach powstawały arealy rolne i łąkowe. Rozwijano na niewielką skalę produkcję rolną oraz dodatkową związaną z rolnictwem. I tak na przełomie XVIII i XIX w. zaczęto wprowadzać na terenie ówczesnego powiatu obecnej gminy Bestwina hodowlę nieznaną wcześniej ziemniaków. Obszar dzisiejszej gminy Bestwina nie stanowił zamkniętej całości pod względem: gospodarczym, własnościowym, czy administracyjnym. Wsie miały bliskie powiązania w obrębie jednej własności, szczególnie z majątkiem w Dankowicach, a granice dóbr nie były tożsame z obecnymi podziałami administracyjnymi.

VI. Rewolucja przemysłowa, budowlana, oświatowa

W latach 40. XIX w. rozpoczęły się przygotowania do przeprowadzenia powstania ogólnonarodowego. W postulatach powstania przewidziano rozwiązanie kwestii uwłaszczenia chłopów. Za podstawę przeprowadzenia działań powstańczych przyjęto fakt nadania chłopom ziemi, którą dotychczas oni użytkowali. W wyniku aresztowań w Wielkopolsce, powstanie wybuchło tylko w Rzeczypospolitej Krakowskiej. Miało to miejsce w nocy z 21 na 22 lutego 1846 roku. Dnia 22 lutego proklamował się w Krakowie Rząd Narodowy w skład którego weszli: Karol Libelt z Poznańskiego, Ludwik Gorzkowski z Krakowa i Jan Tyssowski z Galicji oraz dwaj przedstawiciele Centralizacji. W swoim manifeście Rząd Narodowy odniósł się m. in. do kwestii chłopskiej. Zapowiadał nadanie ziemi chłopom bez odszkodowania, a także zniesienie czynszów i pańszczyzny. Spiskowcy przygotowujący powstanie w obawie o dekonspirację nie uświadomili wcześniej chłopów o planowanym uwłaszczeniu i zniesieniu pańszczyzny. Wykorzystała to administracja austriacka rozgłaszając wśród chłopów, że cesarz chce ich uwłaszczyć, a szlachta planuje bunt, by temu zapobiec. Chłopi widząc przygotowania szlachty przed planowanym terminem powstania, uwierzyli austriackiej propagandzie myśląc, że szlachta zbroi się by nie dopuścić do zniesienia pańszczyzny. W efekcie chłopi zaczęli zbrojnie występować przeciwko szlachcie (rabacja). Ruch chłopski objął znaczne obszary Galicji. Chłopi napadali na dwory szlacheckie mordując właścicieli. Przywódcą rabacji był Jakub Szela. Rabacja w znacznym stopniu przyczyniła się do upadku powstania krakowskiego (3.III.1846). Po klęsce rewolucji krakowskiej wojsko cesarskie stłumiło ruch chłopski. Rozruchy chłopskie 1846 roku stosunkowo słabo się zaznaczyły na terenie obecnej gminy Bestwina. Władze austriackie nie wprowadziły uwłaszczenia ani zniesienia pańszczyzny, a Rzeczpospolita Krakowska została zlikwidowana - Kraków wraz z okolicami został wcielony do Austrii. Sprawa chłopska odżyła jednak w Galicji bardzo szybko, bo już w roku 1848 (w czasie Wiosny Ludów). Polscy działacze liberalni wysłali w marcu petycję do cesarza domagając się politycznej autonomii dla Galicji. Emisariusze Towarzystwa Demokratycznego Polskiego namawiali galicyjskich ziemian do ogłoszenia zniesienia pańszczyzny. Ziemianie chcieli pozyskać chłopów dla sprawy narodowej i planowali ogłosić uwłaszczenie

chłopów i zniesienie pańszczyzny w Wielkanoc. Na wieść o tym gubernator Franciszek Stadion, w celu osłabienia polskiego ruchu narodowego, wydał pośpiesznie dnia 22 kwietnia 1848 roku dekret uwłaszczeniowy "w imieniu cesarza". Wojska austriackie stłumiły polski ruch narodowy w Galicji, zbombardowały Kraków oraz Lwów. Pomimo klęski militarnej Wiosny Ludów w Galicji, jej trwałym skutkiem było uwłaszczenie chłopów oraz zniesienie pańszczyzny i poddaństwa. Zniesienie poddaństwa nie wpłynęło jednak w istotny sposób na oblicze wsi Bestwina. Nie pociągnęło za sobą odczuwalnej migracji do rodzącego się w pobliskich Czechowicach, Bielsku i Białej przemysłu.

W 1855 oraz 1856 roku powstała linia kolejowa Kraków–Trzebinia-Czechowice-Dziedzice–Zebrzydowice–Wiedeń, przebiegająca przez ówczesną Bestwinkę. Kolej umożliwiała wyjazdy w kierunku większych ośrodków miejskich, dała dodatkowe miejsca pracy oraz umożliwiła wywóz produktów rolnych (w tym ryb). Nastąpiła wyraźna poprawa poziomu materialnego mieszkańców oraz szybki rozwój wsi. Drewniana zabudowa wsi z dachami krytymi słomą została zastąpiona domami murowanymi, z cegły, krytymi dachówką. Proces ten postępował stosunkowo szybko i został zakończony w połowie XX w. „Rewolucja” budowlana dotyczy też obiektów użyteczności publicznej. Powstały nowe budynki szkolne, remiza strażacka.

W latach 60-70. XX w. na wsi rozwijało się budownictwo indywidualne. Rozbierano też ostatnie drewniane domostwa. Pojawiły się piętrowe budynki, na rzucie zbliżonym do kwadratu, kryte płaskim betonowym dachem lub dachem czterospadowym. Tego typu budownictwo rozwijało się przede wszystkim przy głównych ulicach. W latach 70-80. budowano z prefabrykatów pawilony handlowe i bary Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” oraz szopy i garaże kółek rolniczych. Przebudowy dworów i zabudowań folwarcznych doprowadziły do częściowego zatarcia ich cech stylowych (Kaniów). Budownictwo indywidualne preferujące najnowsze trendy w architekturze domów jednorodzinnych stopniowo wkracza na tereny osuszonych stawów, zacierając tym samym charakterystyczny układ przestrzenny miejscowości.

Większość mieszkańców utrzymuje się z pracy w okolicznych zakładach przemysłowych i punktach usługowych. Prowadzona jest też działalność rolnicza, hodowlana, usługowa i agroturystyczna.

I. Kalendarium dziejów wsi Bestwina

XII w.	Wieś w granicach kasztelanii oświęcimskiej i ziemi krakowskiej. W Bestwinie funkcjonuje gródek obronny, zlokalizowany przy szlaku handlowym (Oświęcim – Bielsko - Żywiec - Węgry)
1155	Bulla protekcyjna dla diecezji wrocławskiej papieża Hadriana IV, potwierdzająca jej uposażenia – określa granice diecezji m.in. na rzece Białej
1241	Najazd tatarów
1259	Przemarsz oddziału tatarskiego pod wodzą Burendeja
1326	W spisie świętopietrza dekanatu Oświęcim, diecezji krakowskiej, zostaje wymieniona parafia Bestwina
1333	Właścicielem wsi liczącej około 390 mieszkańców jest rycerz Schomko
1379	Wieś znajduje się rękach Prandoty
1454-1457	Właścicielem Bestwiny jest kasztelan oświęcimski Jan Kloch herbu Kornicz
1457	Początkowo własność prywatna Kazimierza Jagiellończyka, następnie, wraz z księstwem oświęcimskim zostaje włączona do Korony Polskiej
1470	Jan Długosz w <i>Liber beneficiorum</i> wymienia nazwę wsi w brzmieniu <i>Besthwina</i>
1480	Brat Jana Klocha, Miklosz z Ustronia sprzedaje Bestwinę Janowi Myszkowskiemu z Przeciszowa
1487	Właścicielem Bestwiny jest Piotr Myszkowski
XV/XVI w.	Szybki rozwój gospodarki rybnej, na terenie obecnej Bestwiny powstają liczne stawy rybne

1515	Jan Myszkowski odstępuje dobra bestwińskie stolnikowi krakowskiemu, Marcinowi Myszkowskiemu z Mirowa
1550	Wieś przechodzi w ręce synów Marcina Myszkowskiego – Stanisława i Jana
1577	Powstanie obecnie istniejącego kościoła p. w. Wniebowzięcia NMP
1607	Jan Myszkowski, jeden z właścicieli wsi, zostaje zamordowany przez zbuntowanych chłopów
1640	Właścicielami Bestwiny są Jan Drohojowski i Katarzyna z Mirowa
1672	Wieś kupuje Andrzej Wizemberk na rzecz Andrzeja Nielepca
1683	Przemarsz wojsk Jana III Sobieskiego w czasie wyprawy pod Wiedeń
XVIII w.	Przy obecnej ul. Witosa powstaje posąg Michała Archanioła
1723	Właścicielem zostaje starosta tarnowski Franciszek de Witowice Schwarzenberg – Czerny
1764	Właścicielem dóbr zostaje wojewoda krakowski Piotr Małachowski
1772	Po pierwszym rozbiórce Polski Bestwina zostaje włączona do Galicji i Lodomerii
1784	Wojewoda krakowski Piotr Małachowski gmin tworzy Państwo Bestwińskie
1786	Przy obecnej ul. Kościelnej powstaje figura św. Jana Nepomucena
1790	Zostaje założony obecnie istniejący cmentarz grzebalny przy obecnej ul. Plebańskiej
1803	Właścicielem dóbr jest Jan z Dobry Dobrzański
1803	Przemarsz wojsk rosyjskich skierowanych na pomoc armii austriackiej, w walce z Napoleonem
1808	Bestwinę kupuje arcyksiążę Karol Habsburg z Żywca
1824-6	Z inicjatywy arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga zostaje wybudowany pałac, w stylu późno klasycystycznym

1847	Bestwina należy do Albrechta Habsburga syna arcyksięcia Karola
Poł. XIX w.	W Bestwinie funkcjonuje 8 karczm, 5 młynów wodnych
1852	Przy obecnej ul. Krakowskiej powstaje figura Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia
1861	Ze względu na brak miejsca na istniejącym cmentarzu. Zostaje on powiększony o tzw. "cmentarz dolny"
Lata 80. XIX w.	W Bestwinie i Bestwince znajduje się 366 domów zamieszkiwanych przez 2323 osoby. Funkcjonuje dwuklasowa Szkoła Ludowa, stacja pocztowa oraz gorzelnia
1890	Powstaje funkcjonujący do chwili obecnej tartak
1895	Właścicielem wsi zostaje arcyksiążę Karol Stefan Habsburg
1900	We wsi istnieje 231 budynków zamieszkiwanych przez 1755 osób
1929-31	Zostaje wybudowany Dom Ludowy, w którym mieściła się scena
1933	Wieś przechodzi w ręce Leona Karola Habsburga młodszego syna arcyksięcia Karola Stefana
1945	Dobra w Bestwinie zostają na mocy dekretu o reformie rolnej przejęte przez Skarb Państwa
1947	Powstaje Gminna Biblioteka w Bestwinie
1951	Bestwina jako samodzielna miejscowość zostaje włączona do powiatu bielskiego w województwie katowickim
1959	Zostaje oddana do użytku nowa szkoła
1972	Otwarto Gminy Ośrodek Zdrowia
1975	Gmina Bestwina wchodzi w skład gminy Czechowice-Dziedzice

1981/82	Odtworzenie samodzielnej gminy Bestwina ¹⁰
---------	---

II. Kalendarium dziejów wsi Bestwinka

XVII w.	Na 3 łanach kmiecych, w północnej części Bestwiny, powstaje folwark. Ta część wsi otrzymuje nazwę Bestwina Dolna, Bestwinka
1764	Folwark kupuje od Zofii de Zielińskiej, żony Szymona Delipacy, kasztelan biecki Stanisław Ankwicz
XVIII w.	Budowa dworu
1787	W skład założenia dworskiego wchodzi: dwór, ogród włoski, osobna kuchnia, folwark wraz zabudowaniami, stajnia, spichlerz gumno. Folwark nastawiony jest na gospodarkę rybną i posiada 456 mórg stawów i 55 mórg roli uprawnej. Na terenie wsi w pewnej odległości od dworu znajduje się browar
1789	We wsi zamieszkuje, w 69 domach, 9 kmieci, 4 zagrodników i 53 chałupników. Czynnosc opłaca 3 Żydów
1856	Wieś ma 638 mieszkańców
1864	We wsi zamieszkuje 589 osób.
1912	Początki OSP Bestwinka
1993	Oddanie do użytku nowej szkoły

¹⁰ Chronologiczny zapis dziejów Bestwiny aut. Waleria Owczarz Muzeum Regionalne im.Ks.Z.Bubaka w Bestwinie (daty: 1947,1959,1972,1980)

III. Kalendarium dziejów wsi Kaniów

1640	Właścicielami wsi Kaniów zostają Jan Drohojowski i Katarzyna z Mirowa
1672	Wieś kupuje A. Wizemberg na rzecz Andrzeja Nielepca
1708	Zarządcą dóbr jest Franciszek Olszeński
1723	Właścicielem zostaje Franciszek de Witowice Schwarzenberg - Czerny
1764	Kaniów przechodzi w ręce wojewody krakowskiego, starosty oświęcimskiego i przedborskiego, Piotra Małachowskiego i jego żony Korduli z Lachockich
1764	Następnie wieś kupuje od nich w tym samym roku kasztelan biecki Stanisław Ankwicz
1811	Nad Młynówką płynącą z Komorowic, Jan Łukowicz stawia młyn
1813	Przez Kaniów i okolicę, przechodzą Wojska Polskie pod dowództwem ks. Józefa Poniatowskiego.
1816	Wieś zostaje włączona do posiadłości arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga
1853	W Kaniowie działa szkoła (filia szkoły z Bestwiny)
1873	Folwark należący do arcyksięcia Albrechta Habsburga zostaje wydzierżawiony Adolfowi Gaschowi
1876	Parafia w Kaniowie liczy 961 wiernych. W Kaniowie wyróżniane są przysiółki: Kaniów Dankowski i Kaniówek, w których zamieszkuje 176 mieszkańców
1908	Dzierżawcą folwarku jest Henryk Hess
1911	W Kaniowie powstaje prywatna szkoła założona przez nauczyciela Franciszka Wieczorka
Lata 20. XX w.	Powstaje (wybudowany przez Jana Grzybowskiego z Buzonia) obecnie istniejący i użytkowany budynek szkolny - w okresach

	późniejszych sukcesywnie rozbudowywany
1924	Folwark przechodzi na własność Akademii Umiejętności w Krakowie
1930	Dzierżawcą folwarku zostaje Józef Niemczewski
Lata 60 XX w.	Spółdzielnia Produkcyjna, funkcjonująca w dawnym folwarku, prowadzi hodowlę owiec
1963	Przy kościele Niepokalanego Serca NMP powstaje figura wotywna Matki Boskiej
1988	Budowa i oddanie do użytku obiektu nowego przedszkola
2002	Na terenach rekreacyjnych zostaje ustawiony głaz upamiętniający działalność Adolfa Gascha

IV. Kalendarium dziejów wsi Janowice

1672	Wieś kupuje Andrzej Wizemberk na rzecz Andrzeja Nielepca
1842	Przy obecnej ul. Janowickiej zostaje wzniesiony krzyż przydrożny
1856	Przy obecnej ul. Janowickiej rodzina Pisarczyków funduje krzyż przydrożny
1857	Przy obecnej ul. Targanickiej z fundacji Papla powstaje figura Chrystusa
1947	Ustawienie kapliczki w miejscu rozformowania oddziału AK przez Władysława Niemczyka (ps. Lis). Usytuowanie jej w pobliżu miejsca potyczki oddziału Bartka (NSZ) z siłami z siłami KBW i UB, ok. 1991r. powstaje tzw. Krzyż partyzancki

Zieleń zabytkowa na terenie gminy Bestwina

Na obszarze gminy Bestwina możemy wyróżnić kilka typów historycznych, intencjonalnych kompozycji zieleni. Podobnie jak w pozostałej części województwa, większość z nich powstała pomiędzy końcem XVIII, a drugą połową XIX wieku. Nie oznacza to oczywiście, że zaistniał w tym okresie trend powodujący tworzenie założeń na tzw. "surowym korzeniu". Założenia kształtowano w oparciu o pierwotne zadrzewienia, wielokrotnie przekształcając w miarę zmian mód ogrodniczych. Ma to związek z jednej strony - z napływem odmiennej kulturowo materii przemysłowej pragnącej nobilitować swoje pochodzenie przez tworzenie neostylowych rezydencji, a także z powszechnym przyjęciem filozofii romantyzmu, zaś z drugiej - z żywą tradycją miejscową. W sytuacjach, kiedy tradycja miejsca była słabsza lub też nie istniała, poszczególne kompozycje odzwierciedlają przede wszystkim terytorialne związki emocjonalne fundatorów oraz ich powiązania gospodarcze. Prusko-niemieckie pochodzenie niemal wszystkich właścicieli zachodnich terenów województwa śląskiego spowodowało zakładanie przez nich parków, z wyraźnym piętnem szkoły berlińskiej. Nie wszystkie kompozycje parkowe można łączyć bezpośrednio z konkretnymi szkołami sztuki ogrodowej. Dotyczy to szczególnie wielkich kompozycji krajobrazowych, których twórcy, ze względu na swoją pozycję społeczną korzystali ze wszelkich najlepszych dostępnych wzorców. Przykład takiego założenia w Bestwinie stanowi komponowany układ parkowo-krajobrazowy, przy ul. Krakowskiej 111, którego centrum stanowi park pałacowy. Komponowane aleje wiązały go z siecią majątków.

Widok na Staw Wielki ul. Krakowska

Widok na Stawy Bestwińskie ul. Krakowska

Wśród kompozycji parkowych Gminy możemy wyróżnić:

- rezydencjonalne - powstające przy siedzibach,
- dworskie - formowane w sąsiedztwie dworów w wieku XVIII, XIX i początku XX wieku. Z reguły niewielkich rozmiarów o kompozycji krajobrazowej z niezbyt rozbudowanym programem i mało urozmaiconym zestawem gatunków drzew i krzewów,
- folwarczne – komponowane wokół budynku zarządcówek.

Podobne, jak w kompozycji parków tendencje rządziły w XIX i na początku XX w. układami zieleni cmentarnej w gminie Bestwina. Zarówno ich lokalizacja, jak i typ obsadzeń wynikały z zapisów Dekretu nadwornego cesarza Józefa II - z 23 sierpnia 1784 roku. Zasadniczo cmentarze komponowano ze szpalerami obwodowymi, granicznymi, złożonymi głównie z lip drobnolistnych *Tilia cordata*, jak w przypadku cmentarza przykościelnego w Bestwinie przy ul. Plebańskiej 4. W drugiej połowie XX w. oraz na początku XXI w. kompozycje ubożały, cmentarze – parki przekształciły się w nekropole obsadzone jedynie obwodowo krzewami zimozielonymi, jak np. na cmentarzu w Kaniowie, przy ul. Franciszka Kóski.

Ilustracja 6: Zespół dworsko - parkowy - ul. Modra Kaniów

Ilustracja 7: Bestwina - ul. Gen. Józefa Hallera

Ilustracja 8: Bestwina - ul. Koscielna 44

Ilustracja 9: Bestwina - ul. Krakowska (za Magówką)

Ilustracja 10: Bestwina - ul. Plebańska

Ilustracja 11: Bestwinka - ul. Św. Sebastiana /Łękawka/

Ilustracja 12: Janowice - ul. Janowicka

Ilustracja 13: Janowice - ul. Miodowa

Ilustracja 14: Janowice - ul. Pszczelarska

Kaniów, ul. Batalionów Chłopskich

Kaniów, ul. Krzywolaków

I. Park pałacowy

Datowanie

początek XIX w.

Adres

Bestwina, ul. Krakowska 111

Nr wpisu do rejestru zabytków

A/23/60 z dnia 24.02.1960 r.

Historia

1100 – budowa pierwszego kościoła w Bestwinie

1326 - w spisie świętopietrza dekanatu Oświęcim diecezji krakowskiej zostaje wymieniona parafia Bestwina

1523 - ewangelicki kościół przebudowany przez Gotharda z Logau właściciela Bestwiny

1577 - Powstanie obecnie istniejącego kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP

ok. 1700 - wieża fundacji Stanisława Szwarzenberg-Czernego i jego żony Salomei

1748-64 - przebudowa i powiększenie kościoła w stylu barokowym

ok. 1790 – lokalizacja zgodnie z przepisami sanitarnymi cmentarza tzw. „starego”

1824–26 - z inicjatywy arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga zostaje wybudowany w stylu późno klasycystycznym pałac. Początkowo w budynku mieścił się zarząd dóbr bestwińskich a następnie dyrekcja lasów.

1863 – lokalizacja cmentarza tzw. „nowego”

1933 – dobra obejmuje Leon Stefan Habsburg, który w pałacu ma główną siedzibę

Park założony prawdopodobnie w okresie baroku, jako towarzyszący nie istniejącemu „zamkowi” uzyskał swój ostateczny kształt na początku XIX w. Była to kompozycja złożona. Na południe od pałacu rozciągał się wielki, osiowy salon ogrodowy obramowany po bokach gajkami oraz granicznym szpalerem grabowym. Na zachód od rezydencji, na niższym tarasie, rozciągał się wielki salon ogrodowy zamknięty od zachodu kompleksem budynków (prawdopodobnie gospodarczych). Na zachód i południe zakomponowano w połowie XIX w. park w stylu *beautyfull*, z „miękkim” układem alejek i komponowanymi grupami drzew egzotycznych. Egzotyczne singeltony, to głównie sosny wejmutki, mylnie określane w niektórych opracowaniach jako sosny syberyjskie. Na wschód od parku znajdował się folwark pałacowy. Obecnie pozostała jedynie część południowa parku, z częściowo zachowanymi wnętrzami parkowymi. W głównym salonie, na osi pałacu znajduje się obecnie utwardzony plac z kręgiem tanecznym. Na dolnym tarasie, zlokalizowano obecnie boisko sportowe. Drzewostan na bazie siedliskowej składa się w przeważającej części z dębów szypułkowych i lip drobnolistnych o średnicach kwalifikujących je do uznania za pomniki przyrody. Sosny wejmutki nie istnieją. Wartość zabytkowa duża.

Obecnie z całego założenia parkowo-pałacowego, zgodnie z obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej objęto obszar o powierzchni około 1,9 ha. W parku zachowało się kilkanaście dębów szypułkowych o obwodach pni od 223 cm do 414 cm i buk o obwodzie pnia 397 cm. Przy czym przeważają dęby o obwodach pni powyżej 300 cm. Oprócz dębów rosną tu rodzime lipy, grochodrzewy, klony i jesiony. Ponadto w parku rośnie szpaler grabów (około 30 szt.) , wytyczający jego południową granicę. W ramach zadania w 2015r. wykonane zostały następujące prace:

- wycinka 19 szt. drzew powalonych, zawieszonych, stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla otoczenia oraz bardzo licznych wyłamanych konarów i gałęzi.

W ramach zadania 2016r. wykonano:

- wycinka 17 drzew zamierających uszkodzonych i stwarzających zagrożenie dla otoczenia,
- wykonanie cięć pielęgnacyjno-konserwacyjnych 31 szt. drzew,
- rozdrobnienie gałęzi pozyskanych w wyniku wycinki i pielęgnacji – 161 mp,
- uzupełnienie zieleni przez posadzenie 17 drzew liściastych (platan, tulipanowiec, buk, dąb, lipa, klon).

Park pałacowy w Bestwinie – ul. Krakowska 111

Wytyczne konserwatorskie

Stan zdrowotny średni. Duża ilość posuszu na starodrzewie. Układ kompozycyjny częściowo czytelny, jednak zdeprecjonowany przez wtórne podziały własnościowe parku oraz wbudowanie strefy.

Opracowanie i wdrożenie projektu rewaloryzacji parku, zakładającego odtworzenie elementów historycznego założenia.

Pozostałość systemu stawów w Bestwince ul. Gen. Józefa Hallera

Program opieki nad zabytkami a zamierzenia Gminy Bestwina

I. Główne cele polityki gminnej związane z ochroną zabytków

Opracowywana wraz z niniejszą dokumentacją Gminna Ewidencja Zabytków ma m. in. na celu rozpoznanie zasobu zabytkowego gminy. Jej podstawą są tzw. karty adresowe Gminnej Ewidencji Zabytków. Utworzenie w/w dokumentacji o charakterze ewidencyjnym i fotograficznym stanowić będzie bazę danych dla obiektów zabytkowych na terenie gminy. Przewiduje się także, oznakowanie obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru poprzez stworzenie tabliczek informacyjnych.

Niezwykle ważnym dla zachowania dziedzictwa kulturowego jest jego upowszechnianie wśród mieszkańców. Tylko poznanie wartości obiektów zabytkowych i docenienie przez ich właścicieli, użytkowników i innych mieszkańców pozwoli na dalsze trwanie i funkcjonowanie zabytków. Cele te osiągnąć można np. wydając publikacje o charakterze popularno-naukowym i bezpłatne foldery

(w ramach promocji gminy), monografie historyczne. Sugeruje się zainicjowanie działań edukacyjnych i popularyzatorskich prowadzonych przez szkoły i gminne instytucje kultury (wykłady dotyczące historii regionu i jego dziedzictwa kulturowego, lekcje muzealne), organizowanie konkursów fotograficznych i innych (np. dotyczących opowieści o historii zabytkowych budynków w gminie - domu rodzinnego, domu „sąsiada”, czy kapliczki, krzyża, figury przydrożnej lub innych obiektów).

Ważnym elementem upowszechniania wśród mieszkańców oraz przybyłych turystów, może być opracowanie szlaków związanych z dziedzictwem kulturowym gminy, np. szlaku obiektów zabytkowych występujących na terenie gminy (nie tylko obiektów wpisanych do rejestru zabytków), szlaku łączącego wszystkie miejsca związane z historią rodu Habsburgów, czy szlaku obiektów małej architektury sakralnej.

Priorytety

W ramach przyjętego programu wyodrębniono następujące priorytety:

Priorytet nr 1 Lokalne dziedzictwo kulturowe ochrona oraz administracja.

Priorytet nr 2 Ochrona, Dokumentacja Lokalnego Dziedzictwa.

Priorytet nr 3 Budowanie oraz wzmacnianie krajobrazu kulturowego.

Na podstawie powyższych priorytetów przyjęto następujące kierunki działań oraz założenia

Priorytet I: Lokalne dziedzictwo kulturowe ochrona oraz administracja			
Kierunki Działania	Założenia	Podmiot odpowiedzialny	finansowanie
<p><i>Przeciwdziałanie i zapobieganie degradacji oraz dewastacji gminnych zabytków</i></p> <p><i>Systematyczne działania w celu rewitalizacji i konserwacji gminnych zabytków</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - finansowe wsparcie najbardziej zagrożonych przed degradacją obiektów zabytkowych Gminy Bestwina; - ubieganie się o uzyskanie środków zewnętrznych niezbędnych do wykonania rewitalizacji, konserwacji obiektów zabytkowych; - bieżące zabezpieczanie zabytków znajdujących się we własności Gminy przed destrukcją; - wypracowanie modelu współpracy z właścicielami zabytków, mające na celu pogłębianie świadomości społecznej oraz polepszenie stanu zabytków; - uczestnictwo osób zajmujących się 	<ul style="list-style-type: none"> - Gmina Bestwina; - jednostki organizacyjne gminy; - organizacje i stowarzyszenia działające na terenie gminy Bestwina 	<ul style="list-style-type: none"> - budżet Gminy, - dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego, - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, - dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego - dotacje unijne, - subwencje ogólne, szczególne

	<p>zabytkami z ramienia gminy w warsztatach, konferencjach, prelekcjach czy wykładach dotyczących aktualnych problemów ochrony zabytków;</p> <p>- zapobieganie degradacji zabytków oraz informowanie odpowiednich organów o wykrytych przypadkach zniszczeń</p> <p>- stała współpraca ze Starostwem Powiatowym w Bielsku-Białej w szczególności wydziałem budownictwa</p> <p>- monitoring i nadzór nad realizacją niniejszego programu oraz zasobu Gminnej Ewidencji Zabytków</p> <p>- coroczne uwzględnianie w budżecie Gminy środków finansowych na rewitalizację, konserwację, w szczególności obiektów małej architektury: kapliczek, krzyży przydrożnych etc.</p> <p>- konserwacja, oraz</p>		
--	---	--	--

	<p>remont pałacu w Bestwinie a w dłuższej perspektywie rewitalizacja założeń parkowych przy pałacu,</p> <p>- organizacja konkursów promujących wiedzę o zabytkach z terenu gminy Bestwina</p>		
--	---	--	--

Priorytet II: Ochrona, Dokumentacja Lokalnego Dziedzictwa			
Kierunki działań	Założenia	Podmiot odpowiedzialny	finansowanie
Ochrona lokalnego dziedzictwa	<p>- zaplanowanie i realizacja remontów obiektów zabytkowych będących własnością Gminy;</p> <p>- stały kontakt i współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Katowicach</p> <p>- udzielenie wsparcia właścicielom i posiadaczom obiektów zabytkowych w zakresie informacji o przewidywanych dofinansowaniach;</p>	<p>- Gmina Bestwina;</p> <p>- jednostki organizacyjne gminy;</p> <p>- organizacje i stowarzyszenia działające na terenie gminy Bestwina</p>	<p>- budżet Gminy,</p> <p>- dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,</p> <p>- dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,</p> <p>- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - organizacja spotkań z właścicielami obiektów zabytkowych oraz przedstawicielami urzędów, instytucji publicznych zajmujących się ochroną zabytków; - ścisłe przestrzeganie zapisów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w przypadku podejmowania działalności w obrębie objętą ochroną; - aktualizacja miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w zakresie istniejących zabytków zwłaszcza w kontekście przyjętej Gminnej Ewidencji Zabytków; - stała współpraca ze stowarzyszeniami, organizacjami pożytku publicznego, fundacjami, kościołami w odniesieniu do kwestii ochrony i opieki nad zabytkami, - powstanie tablic informacyjnych przy zabytkach, szlakach 		<ul style="list-style-type: none"> - dotacje unijne, - subwencje ogólne, szczególne
--	--	--	---

	- budowanie świadomości społecznej w zakresie potrzeby konsultowania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w celu zachowania pierwotnego stanu zabytków;		
--	---	--	--

Priorytet III: Budowanie oraz wzmacnianie krajobrazu kulturowego			
Kierunki działań	Założenia	Podmiot odpowiedzialny	finansowanie
<p>Stały nadzór nad lokalnym zasobem zabytków</p> <p>Nowe otwarcie w dostępie do informacji o lokalnym dziedzictwie gminy</p> <p>Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym</p>	<p>- Stały monit obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków</p> <p>- Wsparcie osób podmiotów zajmujących się ochroną zabytków Gminy Bestwina w dostępie do informacji źródłowych;</p> <p>-Rozpowszechnianie informacji o zabytkach z terenu Gminy Bestwina w szczególności za pośrednictwem sieci internet;</p> <p>- Organizacja wydarzeń kulturalnych w kontekście ochrony zabytków;</p> <p>- organizacja wystaw, konkursów, eventów, uwzględniających lokalne dziedzictwo zabytków;</p> <p>- wspieranie lokalnej</p>	<p>- Gmina Bestwina;</p> <p>- jednostki organizacyjne gminy;</p> <p>- organizacje i stowarzyszenia działające na terenie gminy Bestwina</p>	<p>- budżet Gminy,</p> <p>- dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,</p> <p>- dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,</p> <p>- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p> <p>- dotacje unijne,</p>

	twórczości artystyczno-naukowej w zakresie wydawania folderów, przewodników lokalnych.		- subwencje ogólne, szczególne
--	--	--	--------------------------------

6. Sposób realizacji Programu

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Programu jest Gmina Bestwina reprezentowana przez Wójta.

Realizacja niniejszego programu będzie możliwa przy wykorzystaniu następujących instrumentów:

✓ **instrumenty prawne** – wynikające z obowiązujących przepisów prawa w tym ustaw, aktualizacja miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków prowadzony przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, realizacja decyzji Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

✓ **instrumenty finansowe** – obejmujące współfinansowanie prac konserwatorskich, rewitalizacyjnych, udzielanie dotacji, subwencji w zakresie prac konserwatorskich i restauratorskich, archeologicznych, korzystanie z funduszy europejskich

✓ **instrumenty kontrolne** – obejmujące nadzór nad stanem zabytków lokalnych, aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, sporządzanie sprawozdań z realizacji programu ochrony zabytków. W przyszłości wszelkie zmiany programu winny uwzględniać istniejące realia społeczno-gospodarcze oraz aktualną sytuację finansową Gminy

✓ **instrumenty społeczne** – obejmujące koordynacje działań na płaszczyznach edukacyjnych, promocyjnych w zakresie budowania oraz pogłębiania świadomości społecznej w zakresie konieczności ochrony zabytków a także promowania atrakcji turystycznych Gminy

7. Źródła finansowania Programu

Koniecznym staje się ustalenie źródeł finansowania ochrony zabytków. Zasadniczo większość środków przewidywanych jest na wsparcie zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Na terenie gminy Bestwina obiektów wpisanych do rejestru zabytków jest 5. Najliczniejszą grupę stanowią zabytki wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Źródła finansowania należy poszukiwać przede wszystkim w budżecie gminy, państwa, funduszach europejskich. Zasadnym byłoby również rozważenie możliwości udzielenia dotacji konserwatorskich w sposób analogiczny do niektórych sąsiednich gmin. Znowelizowane przepisy ustaw o ochronie zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1595) wyposażyły gminę w możliwość przyznawania dotychczas nieprzewidzianych dotacji. Zgodnie z art. 81 ust. 1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Zgodnie z ust. 2. dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

8. Dotacje

Podstawowym warunkiem udzielania dofinansowania jest wpis do rejestru zabytków obiektu, na który czynione są starania o dotacje (do rejestru „A” – zabytki nieruchome, do rejestru „B” – tzw. zabytki ruchome. do rejestru „C” – zabytki archeologiczne).

str. 78

O dotację może się ubiegać właściciel lub opiekun zabytku albo jednostka posiadająca zabytek w trwałym zarządzie.

O dofinansowanie można ubiegać się corocznie m.in. u::

Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie (termin składania wniosków: do 31 marca i 30 listopada),

- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach (termin składania wniosków: do 28 lutego – o dotację na prace planowane w danym roku, do 30 czerwca – o refundację).
- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie (termin składania wniosków: do 31 marca i 30 listopada),

Zarówno u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach, jak i u Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie można się starać o dotacje na planowane prace (w cyklu jednorocznym), jak i o refundację kosztów poniesionych na prace przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (na całość prac ujętych pozwoleniem konserwatorskim, zakończonych i odebranych przez urząd konserwatorski).

- w Urzędzie Marszałkowskim w Katowicach (termin ogłaszany indywidualnie – na stronie internetowej urzędu - www.silesia-region.pl, zakładka konkursy)
- w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych
- Funduszu Kościelnym.

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na planowane remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże), ruchomego wyposażenia obiektów

str. 79

sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Ponadto prywatni właściciele, związki wyznaniowe (np. parafie) itp. mogą się starać o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku w jednostkach samorządu na szczeblu gminy i powiatu. Każda z instytucji dofinansujących prace przy zabytkach ma indywidualne zasady przyznawania dofinansowania, oddzielne formularze i może wymagać różnych załączników.

W części gmin Województwa Śląskiego na stałe funkcjonuje w ich budżecie fundusz dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, a radni corocznie podejmują uchwałę co do jego wysokości, a w późniejszej fazie określają jego beneficjentów. Występują też gminy w województwie, które każdorazowo indywidualnie określają beneficjenta i kwotę dotacji (uchwałą rady).

W poszczególnych jednostkach samorządu (zarówno na szczeblu Województwa - Urzędzie Marszałkowskim, jak i na szczeblu powiatu i gminy) oraz w Funduszu Kościelnym można się starać o dotacje na prace planowane (zazwyczaj w cyklu jednorocznym).

W Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach oraz w Urzędzie Marszałkowskim w Katowicach dofinansowanie może zostać udzielone na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,

str. 80

8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15,
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

W w/w instytucjach można starać się o dofinansowanie do 50 % kosztów wykonania prac ujętych w pkt. 1-17. Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy jego stan zachowania wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, można starać się o dofinansowanie do 100% kosztów potrzebnych na przeprowadzenia tych prac.

Integralnym elementem Programu są potencjalne źródła finansowania ochrony zabytków (rewitalizacji, konserwacji, restauracji, prac budowlanych, opracowywaniem dokumentacji). Środki z większości źródeł przeznaczane są **wyłącznie na obiekty wpisane do rejestru zabytków**, beneficjentami zaś są właściciele – mogą to być więc kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, wspólnoty mieszkaniowe lub osoby prywatne.

Właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą korzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną lub przyszłą funkcją budynków. Dotyczy to głównie placówek kulturalnych, oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki), zdrowotnych (szpitale) lub związanych z turystyką i mających swoje siedziby w obiektach zabytkowych (np. ujętych w GEZ).

Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, budżetu państwa, funduszy europejskich lub prywatnych. Dotacje samorządowe i ministerialne przeznaczane mogą być na prace wymienione w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na szczegółowych zasadach ustalonych przez podmioty dotujące.

9.Kryteria oceny przy sporządzaniu sprawozdania z realizacji Gminnego Programu Ochrony nad Zabytkami

Ocena realizacji programu będzie następować według niżej wymienionych kryteriów:

- a) Stały monitoring Gminnej Ewidencji Zabytków, przy uwzględnieniu stanu obiektów, aktualnych jego położzeń oraz prognoz na przyszłość,
- b) Wysokość środków przeznaczanych na ochronę zabytków,
- c) Opinie nt. realizacji zadań w zakresie ochrony oraz promocji lokalnych zabytków,
- d) Opinie dotyczącą relacji oraz kontaktów liczb spotkań etc. z właścicielami zabytków w kontekście potrzeby poddania ich rewitalizacji oraz konserwacji,

Ocenie będzie podlegało wykonanie programu po upływie 2 lat od jego obowiązywania. W tym celu Radzie Gminy zostanie przedstawiony raport z wykonania programu, który następnie będzie przedmiotem absolutorium

**Wykaz obiektów ujętych
w Gminnej Ewidencji Gminy Bestwina**

Obiekt KUBATURA	Adres
Budynek mieszkalny	Bestwina Bialska 47
Budynek mieszkalny	Bestwina Gospodarska 16
Budynek mieszkalny	Bestwina Gospodarska 42
Budynek mieszkalny	Bestwina Górska 28
Budynek mieszkalny	Bestwina Gen.Józefa Hallera 21
Budynek mieszkalny	Bestwina Gen.Józefa Hallera 29
Budynek mieszkalny	Bestwina Gen.Józefa Hallera 43 (był nr 41)
Budynek mieszkalny	Bestwina Gen.Józefa Hallera 53 i 55 (był nr 53)
Budynek usługowy d. nr 12 sklep, murowany	Bestwina Janowicka 2
Budynek mieszkalny d. nr 83, murowany	Bestwina Kościelna 28 (był nr 26- 28)
Budynek mieszkalny	Bestwina Kościelna 34
Budynek mieszkalny d. nr 77, murowany	Bestwina Kościelna 36
Budynek mieszkalny d. nr 320 murowany	Bestwina Kościelna 38
Budynek użyteczności publicznej-wielofunkcyjny d.budynek mieszkalny	Bestwina Kościelna 57
Budynek mieszkalny chałupa (po remoncie)	Bestwina Krakowska 48
Budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 51
Dawny pałac -ob. Urząd Gminy	Bestwina Krakowska 111
Dawna karczma i gorzelnia d. nr 108, murowany	Bestwina Krakowska 116
Budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 118
Dawna zarządcówka - ob. Budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 119
Zespół zabudowy folwarcznej - ob. budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 121
Budynek mieszkalno-gospodarczy	Bestwina Krakowska 132
Zespół zabudowy folwarcznej ob. budynek mieszkalny nr 4, murowany	Bestwina Krakowska 168
Zespół zabudowy folwarcznej dom ekonoma, - ob. budynek mieszkalny nr. 4a, murowany	Bestwina Krakowska 170
Dawny Zbór Kalwiński - ob. Obiekt sakralny - Kościół Pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny - Konsekrowany w 1632 r.	Bestwina Plebańska 4
Zespół Kościoła: Plebania	Bestwina Plebańska 4
Budynek mieszkalny	Bestwina Plebańska 7
Budynek mieszkalny d. nr 69, mieszk. Murowany	Bestwina Plebańska 19
Budynek mieszkalny z zabudową	Bestwina Wincentego Witosa 25
Dawna Karczma - ob. budynek mieszkalno-usługowy,	Bestwina Wincentego Witosa 90
Budynek mieszkalny., murowany	Bestwina Wincentego Witosa 102
Dawny dworek - ob. budynek mieszkalny	Bestwinka Dworkowa 9
Zespół zabudowy folwarcznej - ob. budynki gospodarcze	Bestwinka Dworkowa 7B
Budynek mieszkalny	Bestwinka Franciszka Gandora 7

str. 83

Budynek mieszkalno-gospodarczy d. nr 474, Stodoła , mur./ drewn.	Bestwinka Franciszka Gandora 19
Budynek mieszkalny	Bestwinka Franciszka Gandora 33
Budynek mieszkalny	Bestwinka Św. Floriana 36
Budynek mieszkalno-gospodarczy d. nr 448, murowany	Bestwinka Św. Sebastiana 4
Budynek mieszkalny d. nr. 429 drewniany	Bestwinka Św. Sebastiana 9
dom i stodoła d. nr 481, mur./ drew.	Bestwinka Św. Sebastiana 19
Budynek gospodarczy	Bestwinka Św. Sebastiana 19
Dawna szkoła d. nr 129, murowany - ob. Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 98
Budynek użyteczności publicznej	Janowice Janowicka 100
Budynek mieszkalno-gospodarczy	Janowice Janowicka 151
Budynek mieszkalny d. nr 21 murowany	Janowice Janowicka 160
Gajówka d. nr. 41 murowany	Janowice Janowicka 201
Dawna leśniczówka – ob. Budynek gospodarczy	Janowice Janowicka 201
Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 290
Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 301
Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 309
Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 317
Dawna restauracja	Janowice Janowicka 344
Budynek mieszkalny d. nr 64, murowany	Janowice Miodowa 13
Budynek mieszkalny d. nr 94, drewniany	Janowice Pszczelarska 22
Budynek mieszkalny	Janowice Pszczelarska 26
Budynek mieszkalny	Janowice Pszczelarska 32
Budynek mieszkalno-gospodarczy,	Janowice Pszczelarska 63
Budynek mieszkalny murowany	Janowice Pszczelarska 85
Budynek mieszkalny drewniany	Janowice Targanicka 24
Obiekt sakralny - Kościół Pw. Niepokalanego Serca N.M.P.	Kaniów Batalionów Chłopskich 13
Dawna szkoła - ob. Budynek użyteczności publicznej	Kaniów Batalionów Chłopskich 15
Budynek mieszkalny murowany	Kaniów Czechowicka 21-23
Budynek mieszkalny	Kaniów Dankowicka 37
Budynek mieszkalny i inwentarski	Kaniów Jawiszowicka 31
Budynek mieszkalny chałupa drewniana	Kaniów Krzywolaków 12
Budynek mieszkalny	Kaniów Malinowa 10
Budynek mieszkalny	Kaniów Młyńska 24
Budynek mieszkalny	Kaniów Młyńska 26
Budynek mieszkalny murowany	Kaniów Modra 2
Zespół zabudowy folwarcznej - ob. budynek mieszkalny	Kaniów Modra 4
Dawny dwór - ob. budynek mieszkalny	Kaniów Modra 6
Zespół zabudowy folwarcznej prawdopodobnie zarządcówka, murowany, - ob. budynek mieszkalny	Kaniów Modra 10
Budynek mieszkalny chałupa, drewniana	Kaniów Poziomkowa 2
Budynek mieszkalny	Kaniów Rybacka 34

MAŁA ARCHITEKTURA

Krzyż kamienny	Bestwina Kościelna naprzeciw nr 47
Figura św. Jana Nepomucena	Bestwina Kościelna
Figura Matki Boskiej Niepokalanej Poczętej,	Bestwina Skrzyżowanie ulic:Krakowska/mjr Henryka Sucharskiego 1
Krzyż kamienny	Bestwina Ofiar Wojny (naprzeciw nr 24)
Zespół kościoła parafialnego: Kaplica	Plebańska 4
Zespół kościoła parafialnego: Kaplica grobowa	Plebańska 4
Cmentarz stary XVIII w.	Plebańska 4
Krzyż cmentarny	Plebańska 4
Krzyż cmentarny	Plebańska 4
Cmentarz nowy	Plebańska 4
Posąg Michała Archanioła na postumencie	Bestwina Wincentego Witosa 34
Krzyż kamienny przydrożny	Bestwina Wincentego Witosa 69
Krzyż kamienny	Bestwina Wincentego Witosa 173
Kaplica przydrożna klasycystyczna,	Bestwina Wincentego Witosa okolice budynku nr 16 d. nr 224
Krzyż kamienny - Pasja	Bestwina Św. Floriana 58
Krzyż kamienny przydrożny z figurami na postumencie	Janowice Janowicka 180
Krzyż kamienny przydrożny Nikłówka (zniszczony)	Janowice Janowicka 344
Krzyż kamienny przydrożny	Janowice Janowicka (naprzeciw nr 80)
Krzyż kamienny przydrożny	Janowice Janowicka (naprzeciw nr 88)
Figura Matki Boskiej	Janowice Pisarzowicka 19
Figura Chrystusa na postumencie,	Janowice Targanicka (naprzeciw nr 27)
Krzyż kamienny (Napoleoński)	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Batalionów Chłopskich/Rybacka/Jawiszowicka
Figura Matki Boskiej	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Batalionów Chłopskich 13/Stefana Kóska
Krzyż kamienny przydrożny z płaskorzeźbą Matki Boskiej Bolesnej,	Kaniów Batalionów Chłopskich 13
Krzyż kamienny przydrożny	Kaniów Czechowicka 3
Kaplica cmentarna	Kaniów Stefana Kóska
Figura Chrystusa na postumencie,	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Stefana Kóska/Walentego Furczyka
Cmentarz parafialny	Kaniów Stefana Kóska
Krzyż przydrożny Męka Pańska	Kaniów Malinowa 10
Kapliczka słupkowa z figurą św. Jana Nepomucena,	Kaniów Skrzyżowanie ulic:Rybacka/Gawlików
Krzyż kamienny przydrożny z płaskorzeźbą Matki Boskiej Bolesnej	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Wincentego Witosa/ Podpolec

OBIEKTY PRZEMYSŁOWE

Tartak	Bestwina Krakowska 276
Tartak - drewniany budynek tartaku	Bestwina Krakowska 276
Tartak - budynek młyna parowego ob. magazyn	Bestwina Krakowska 276
Tartak - budynek administracyjny nr 274	Bestwina Krakowska 276
Tartak - budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 276
Tartak - budynek stajni, ob. pracownia rzeźbiarsko-malarska	Bestwina Krakowska 276
Cegielnia	Bestwina Podkępie 2
Cegielnia - budynek piecowni Hoffman	Bestwina Podkępie 2
Cegielnia - budynek mieszkalny	Bestwina Podkępie 2
Cegielnia - dawny budynek kotłowni, ob. magazynowy	Bestwina Podkępie 2
Cegielnia - budynek portierni	Bestwina Podkępie 2
Cegielnia - budynek gospodarczy i altanka	Bestwina Podkępie 2
Wiadukt pod torami betonowy	Kaniów Ludowa

ZIELEŃ

Alejowe założenie zieleni	Bestwina Kościelna
Aleje pałacowe	Bestwina Krakowska i Bialska
Park pałacowy	Bestwina Krakowska 111
Cmentarz parafialny z zabytkowym założeniem zieleni stary	Bestwina Plebańska 4
Cmentarz parafialny z zabytkowym założeniem zieleni nowy	Bestwina Plebańska 4
Zieleń przy kościele parafialnym	Bestwina Plebańska 4
Założenie folwarczne z zielenią i aleją dojazdową	Bestwinka Dworkowa
Zieleń przy krzyżu	Bestwinka Św. Floriana 58
Alejowe założenie zieleni	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Batalionów Chłopskich/Rybacka (Aleje wzdłuż dróg)
Zieleń przy krzyżu kamiennym przydrożnym	Kaniów Czechowicka 3
Zieleń na cmentarzu	Kaniów Stefana Kóski
Zieleń przy kościele	Kaniów Stefana Kóski
Zieleń przy Figurze Chrystusa	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Stefana Kóski/Walentego Furczyka
Dawny zespół dworski z aleją dojazdową	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Modra/Krzywolaków (aleje wzdłuż dróg)

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	Typ stanowiska
Bestwina	1	gródek stożkowaty
Bestwina	2	śląd osadnictwa
Bestwina	3	śląd osadnictwa
Bestwina	4	śląd osadnictwa

Bestwina	5	śląd osadnictwa
Bestwina	6	śląd osadnictwa
Bestwina	7	śląd osadnictwa
Bestwina	8	śląd osadnictwa
Bestwina	9	śląd osadnictwa
Bestwina	10	śląd osadnictwa
Bestwina	11	śląd osadnictwa
Bestwina	12	śląd osadnictwa
Bestwina	13	śląd osadnictwa
Bestwina	14	śląd osadnictwa
Bestwina	15	śląd osadnictwa
Bestwina	16	śląd osadnictwa
Bestwina	17	śląd osadnictwa
Bestwina	18	śląd osadnictwa
Bestwina	19	śląd osadnictwa
Bestwinka	1	śląd osadnictwa
Bestwinka	2	śląd osadnictwa
Bestwinka	3	śląd osadnictwa
Bestwinka	4	śląd osadnictwa
Bestwinka	5	śląd osadnictwa
Bestwinka	6	śląd osadnictwa
Bestwinka	7	śląd osadnictwa
Bestwinka	8	śląd osadnictwa
Bestwinka	9	śląd osadnictwa
Bestwinka	10	śląd osadnictwa
Janowice	1	śląd osadnictwa
Janowice	2	śląd osadnictwa
Janowice	3	śląd osadnictwa
Janowice	4	śląd osadnictwa
Janowice	5	śląd osadnictwa
Janowice	6	śląd osadnictwa
Janowice	7	śląd osadnictwa
Janowice	8	śląd osadnictwa
Janowice	9	śląd osadnictwa
Kaniów	1	śląd osadnictwa
Kaniów	2	obozowisko
Kaniów	3	śląd osadnictwa
Kaniów	4	śląd osadnictwa

I. BIBLIOGRAFIA

1. *Administratio-Karte von den Kön igretchen Galizien Und Lodomerien mit den Grolsherzogthume Krakau ond den Herzogthümern Auschwitz,Zator und Bukowina in 60 Blättern*, Vien 1855
2. Beckers G., *Inwentaryzacja zieleni oraz ocean stanu zdrowotnego zabytkowego drzewostanu parku zamkowego w Bestwinie*, Katowice 1986
3. Borek H., *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*. Opole 1988
4. Bubak Z. *Bestwina* [w:] *Studia teologiczno-historyczne Śląska Opolskiego*. Opole 1975
5. Bubak Z. *Bestwina z dziejów wsi z pogranicza śląsko-krakowskiego; Bestwina-Gdańsk* 1991
6. J. Burszta, *Od osady słowiańskiej do wsi współczesnej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1958
7. Chlebowski B. Walewski W. [red.] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1889
8. *Ducatus oswienczensiset Zatoriensis Descriptio*, 1537
9. Gac A., *Moja Bestwinka – wczoraj* [w:] *Nasz Głos*, Gazeta Gminna, 1997
10. *Galizien und Lodomerien*, skala 1:864000, Wien 1891
11. Gąsiorowski A., [red] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*. Warszawa 1980
12. Gumowski M., *Herby I pieczęcie województwa śląskiego*, Katowice 1939
13. Jedynek Z., Kiereś Z. *Wielkie rody, wielka własność*. Katowice 2006
14. *Jeszcze raz, XII Ogólnopolski Konkurs Poezji Religijnej „O Palmę”*, wstęp, S. Lewczak, Bestwina 2014
15. Jurkiewicz A., Ziemia S., *Województwo katowickie. Przewodnik*, Warszawa 1962
16. *Karte des politischen und schulbezirkes Bielitz*, skala 1:100000
17. Karzeł O. *Die Reformation In Obersclesien*. Wurzburg 1979
18. Kiedejko M., *Kościół parafialny w Kaniowie pod wezwaniem Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny* [w:] *Nasz Głos* , Gazeta Gminna, 1994

19. Kopiec B., *Walory turystyczno-krajoznawcze gminy Bestwina*, Katowice, 1981
20. T. Lewczak, *Zamek w Bestwinie*, GBP, Bestwina 2017
21. Lewczak S., *Kaniów, z dziejów wsi i parafii pw. Niepokalanego Serca NMP*, Bestwina 2005
22. Lewczak S., *Adolf Gasch hodowca z Kaniowa w świetle tekstów źródłowych*, Bestwina 2017
23. *Ludność Stan i Struktura w przekroju Terytorialnym. Stan w dniu 30.VI.2008*, GUS, Warszawa 2008
24. *Mapa Administracyjna województwa śląskiego*, skala 1:100000, Warszawa 1934
25. *Mapa przeglądowa Dóbr Żywieckich. Sytuacja ogólna*, skala 1:75000
26. *Mapa Majątku Bestwina, własność Karola Stefa Habsburga*, skala 1:5760
27. *Mapa turystyczna Karpat Polskich*, skala 1:100000, Warszawa 1928
28. *Mapy przeglądowe zarządu lasów Dóbr Żywieckich. Bestwina, wg stanu z początku 1931*, skala 1:2000
29. Owczarz P., *Historia stawów bestw ińskich*, 1966
30. Pisarek St. *700 lecie parafii (1293-1993) i 400 lecie kościoła p.w. św. Jana Chrzyciela 91596-1996) w Pawłowicach*, Pawłowice 1996
31. *Podręcznik powiatu pszczyńskiego*, Pszczyna 1933
32. Polak J., *Bielsko Biała i okolice, Przewodnik*, Bielsko-Biała 1988
33. Popiołek K., *Historia Śląska od pradziejów do 1945 r.* Katowice 1972
34. *Przewodnik po ziemi Bielsko-Bialskiej*, Bielsko-Biała 1968
35. *Przewodnik po Bielsku Białej i okolicy*. Bielsko-Biała 1963
36. Rechowicz H., *Bielsko Biała. Zarys rozwoju miasta i powiatu*, Katowice 1971
37. *Słownik Geograficzno-Krajoznawczy Polski*, Warszawa 1992
38. Stanek J., *Z dziejów ziemi oświęcimskiej*, Kraków 1959
39. Szablowski J., [red.] *Katalog zabytków Sztuki w Polsce. Województwo krakowskie, powiat bialski*. Warszawa 1951
40. Thulie Cz. *Zabytki architektoniczne województw katowickiego i opolskiego*, Katowice 1969
41. Gołąb B., Madyda-Legutko R., *Osada kultury puchowskiej na Grojcu w Żywcu woj. Śląskie stan. 1*, [w:] *Okres lateński i rzymski w Karpatach Polskich*. Krosno 2004

42. Malinowska-Łazarczyk H., *Bestwina, woj. Bielsko- Biała* [w:] Silesia Antiqua 1973
43. Wojciechowska H., *Sprawozdanie działu archeologicznego Muzeum Górnosląskiego w Bytomiu, za rok 1971*, [w:] Silesia Antiqua 1973

Abakus Pracownia Projektowo – Urbanistyczno – Konserwatorska; ul. ks. bpa B. Bogedaina 25/2,
41-500 Chorzów

Autorzy opracowania: Barbara Gołąb, Magdalena Kopaczewska, Ewa Pilarska, Grzegorz Poliwoda, Adam Suchański, Piotr Wybraniec

**Opracowanie zaktualizowane i uzupełnione w 2018 r. przez Muzeum Regionalne
im. ks. Z. Bubaka w Bestwinie**